खण्ड १ : भूमिका

१.१. पृष्ठभूमि

दियो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनको लागि वैज्ञानिक योजना पद्धतिको आवश्यक पर्दछ । वैज्ञानिक योजना पद्धति निर्माणका लागि भरपर्दो तथ्याङ्क अपरिहार्यता हुन्छ । त्यसैले तुलनात्मक अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण, विवेचना गर्ने, सम्भावनाहरुको खोजी गर्न सही तथ्याङ्कले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । कुनै पनि स्थानीय तहमा रहेका विषयगत कार्यालयहरु तथा अन्य संघसंस्थाहरुको तथ्यगत स्थिति झल्कने गरी उपलब्ध भएसम्मका सूचनाहरु व्यवस्थित ढंगले संकलन गरी यो गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्देशन गरे बमोजिम गाउँपालिकाहरुले आफ्नो क्षेत्रको विकासको लागि भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । चौधौं योजना (२०७३/७४-२०७५/७६) ले समेत गाउँपालिकाहरुले भौगोलिक सूचना केन्द्र स्थापना र मानव स्रोत विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने थप दायित्व उल्लेख गरेको छ । यसै प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति झल्कने गरी यो पार्श्वचित्र (Profile) तयार गरिएको हो ।

१.२. अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनका मुख्य उद्देश्यहरु निम्नानुसार छन् ।

क) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सेवा सुविधाहरुको बारेमा जानकारी गराउने ।

ख) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको सम्भावना र समस्याहरुको अवगत गराउने ।

ग) स्थानीय आवश्यकता र स्रोत साधानको विनियोजनको अवस्थाको जानकारी गराउने ।

घ) गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा विकासात्मक बस्तुस्थिति औंल्याउने ।

ङ) गाउँपालिका भित्र बसोबास गर्ने मानिसहरुको आर्थिक, सामाजिक धार्मिक, शैक्षिक तथा पेशागत स्थितिको बारेमा जानकारी गराउने ।

च) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक स्रो, साधन तथा सीपको पहिचान गरी समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।

छ) गाउँपालिकाको वास्तविक र वस्तुगत सूचना संकलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

ज) गाउँपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्कको आधारमा जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तरसम्म सूचना उपलब्ध गराई ब्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

भ) गाउँपालिकास्तरमा सञ्चालित कार्यक्रमको पृष्ठपोषण -ँभभमदययप) प्रदान गरी आगामी कार्यक्रमको लागि मार्गनिर्देश गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।

ञ) गाउँपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने ।

१.३. अध्ययनको महत्व

नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्देशन गरे बमोजिम गाउँपालिका/नगरपालिकाहरुले आफ्नो क्षेत्रको विकासको लागि भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । गाउँपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने उद्देश्यका साथ तयार गरिएको पार्श्वचित्रले तुलानात्मक मूल्याङ्कनका लागि त्यस ठाउँको वस्तुस्थिति सम्वन्धी जानकारी स्पष्ट प्रस्तुत गर्दछ । विभिन्न स्थानको आवश्यकतामा आधारित विकासका कार्यक्रम तथा रणनैतिक योजना तर्जुमा गर्न यस अध्ययनले रुबीभ्याली गाउँपालिकालाई सहयोग गर्नुका साथै समावेशी समानुपातिक र समन्यायिक विकासमा अन्य सरोकारवालाहरुलाई समेत यस क्षेत्रको तथ्यपरक जानकारी प्रदान गर्दछ । यसका अलावा गाउँपालिका पार्श्वचित्रको अध्ययन सम्वन्धित क्षेत्रका संघ संस्था एवं अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, शिक्षाकर्मी, समाजसेवी लगायत सरोकारवालाहरुलाई उपयोगी हुने भएकोले यस अध्ययनको महत्व रहेको विषय प्रष्ट हुन्छ ।

१.४. अध्ययनको औचित्य

स्थानीय आवश्यकता तथा सहभागितामा आधारित विकासका कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न नेपाल सरकारले स्थानीय तह अन्तर्गत गाउँपालिकाहरुलाई दिंदै आएको अनुदानहरुमा क्रमशः बृद्धि गर्दै लगेको देखिन्छ । विकास खर्च थप गर्नुका साथै नेपाल सरकारले गाउँपालिका हरुको न्युनतम शर्त मापनका सूचकहरु पनि निर्धारण गरेको छ । ती सूचकहरु मध्ये हरेक गाउँपालिकाले आ-आफ्नो क्षेत्रको वस्तुगत विवरणमा आधारित Rural Muncipality Profile तयार गर्नु पनि एक हो । पूर्वाधार विकासका दृष्टिले कमजोर स्थितिमा रहेको नेपालको सन्दर्भमा Profile तयार गर्ने कार्यले विशेष महत्व राख्दछ । यसले वर्तमानको यथार्थलाई विश्लेषण गरी सो को आधारमा गाउँपालिकाले उपलब्ध स्रोत साधनको व्यवस्थापन र उचित कार्यक्रमहरुको तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् अनुगमन मूल्याङ्कनका निम्ति मार्गदर्शकको काम गर्ने हुनाले यो औचित्यपूर्ण रहन्छ ।

१.५. यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रका तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरु निम्नानुसार छन्:।

- यसमा विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघ संस्थाहरुबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरु समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ ।
- राष्ट्रिय जनगणना, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरु समावेश गरिएको छ ।
- यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरु, चित्र तथा नक्साको प्रयोग गरी बर्णानात्मक तथा तुलानात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वितिय (Secondary) सूचना संकलन गरी गरिएको छ । भू-उपयोग सडकहरु र सो को गुणस्तर वातावरणीय समस्याहरु जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरु, डिजिटल तथ्याङ्क (GID data), स्थलस्वरुप नक्सा, हवाई नक्सा नापी नक्सा,स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवाता गरी संकलन गरिएको छ । वडा तहका समस्याहरु र खाँचोहरु वडा बासीहरुबीच सहभागितामूलक छरितो मूल्याङ्कन पद्दति (Participatory Rapid Appraisal) अपनाई जानकारी लिइएको छ । यसका साथै गाउँपालिकाको स्थितिको जानकारी लिन, विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरुका पदाधिकारीहरु, बुद्धिजिविहरु उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तिहरुसँग छलफल एवं अन्तरवार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरु माथि जानकारी लिईएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्हरु जस्तै भौतिक,वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तिय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरु गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गरैसरकारी कार्यालयहरुको रकेर्डबाट र केही तथ्याङ्हरु विभाग तथा अन्य निकायहरुबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरु अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.६. अध्ययनका सीमाहरु

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्धारण गरेको ढाँचा बमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएको तथ्याङ्कहरुको स्रोत र आधार वर्ष खुलाईएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसकारी कार्यालय, अन्य संघ संस्थाले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरु, सम्वन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरुबाट उपलब्ध तथ्याङ्को आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले रुबीभ्याली गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तथापि स्रोत, साधन तथा समयको परिधिले यस अध्ययनलाई केही सीमिततामा बाँधेको छ । तथापी अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यहरुलाई मध्यनजर गर्दै आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

खण्ड -२ रुबीभ्याली गाउँपालिकाको परिचय

२.१. संक्षिप्त परिचय

उत्तरको हिमालय पर्वतदेखि दक्षिणको महाभारत सम्म फैलिएको नेपालको एकमात्र जिल्लाको रुपमा परिचित धादिङ जिल्ला बागमति अञ्चलमा अवस्थित छ । साविकको तिप्लिङ गास .वि.स सेर्तुङ गा.वि.स को नामलाई कायम गरी यो गाउँपालिकाको नामाकरण रुवी भ्याली गाउँपालिका .वि.र लापा गा गरिएको छ कारण विश्वमानै दुर्लव बहुमुल्य खनिज रुवी यस पालिकामा प्रसस्त मात्रामा पाउन सकिन्छ । विश्वको हरेक ठाँउमा रुवी पाउन सकिन्छ तर गुणस्तरमा हेर्ने हो भने धादिङ जिल्लाको यस पालिकामा पाइने रुवी विश्वमानै नम्बर एकमा पर्ने भएकोलेनै यस पालिकाके नाम रुवी भ्याली गाउँपालिका नामकरण गरिएको हो। भू आकृतिमा झन्डै गेलाकार आकारमा रहेको रुवी भ्याली गाउँपालिकाको भौगोलिक फैलावट पूर्वमा रसुवा जिल्ला, पश्चिममा गोरखा जिल्ला, उत्तरमा चीन तिब्बत र दक्षिणमा खनियाबास गाउँपालिका र गङ्गा जमुनासँग जोडिएको छ । पाविल हिमाल, गाणेश हिमालको काखमा रहेको यो पालिकाको मनोरंजन हिमदृश्य ,हिमालय पर्बत बाट उत्पति भई यस गाउपालिकाको बीच भाग र जिल्लाको पनि लगभग बीच भागमा अविरल बग्ने आंखु को सौन्दर्यता, प्राकृतिक सम्पदाको रुपमा यस पालिकामा रहेको कालो दह, सेतो दह, ताताे पानी कुण्ड, पाङसङ भ्यु, माङने डाँडा, नाक पोखरी, दोङदेन पोखरी, गोठेन माने, गणेश कुन्द, मेल्बु दरबार ईत्यादि सांस्कृतिक विविधता एवं सामाजिक संयोजन रूपी संगमस्थल को रुपमा पनि परिचित छ।

२.२. राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र

नेपाल सरकारले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा ७२ र ७३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी मिति २०७१ साल बैशाख २५ गते देहाय बमोजिमका गा.वि.स.हरु समेटेर ६ वडाहरु सहितको रुबीभ्याली गाउँपालिका घोषणा भएको थियो जसको संरचना देहाय बमोजिम रहेको थियो ।

तालिका नं १ गाउँपालिकामा गाभिने गा.वि.स. हरुको विवरण :

जिल्ला	गाउँपालिकाको नाम	वडा संख्या	गाउँपालिकाको केन्द्र	गाउँपालिकाको गाभिने गा.वि.स. .हरु	वडा विभाजन	
					साविक गा.वि.स. र वडा हरु	गाउँपालिकामा कायम हुने वडाहरु
धादिङ्ग	रुबीभ्याली गाउँपालिका	६	साविकको सेर्तुङ्ग गा.वि.स को कार्यलय	तिप्लिङ्ग	तिप्लिङ्ग– ६,७,८,९	१
					तिप्लिङ्ग–	२

					१,२,३,४,५	
					सेर्तुङ्ग–५,६,७,८	३
					सेर्तुङ्ग–१,२,३,४,९	४
					लापा–१,२,३,४,५,६	५
					लापा–७,८,९	६

माथिको तालिका २०७१ साल बैशाख २५ गतेमा भएको घोषणा अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिको संरचना रहेको तत्पश्चात फेरी राज्यको पुनसंरचना सँगै नेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार माननीय संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३।११।२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३।११।२२ मा देहाय बमोजिम साविक तिप्लिङ्ग (१–९) , सेर्तुङ्ग (१–९) र लापा (१–९), गाविसहरु समेटेर रुबीभ्याली गाउँपालिका स्थापना गरिएको थियो र यस गाउँपालिकलाई ६ वटा वडाहरु कायम गरिएको छ । हाल रुबीभ्याली गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं २ रुबीभ्याली गाउँपालिकाको वडा विभाजन

वडा नं	सामावेश भएका साविक गाविसहरु	साविकको वडा नं
१	तिप्लिङ्ग	६,७,८,९
२	तिप्लिङ्ग	१,२,३,४,५
३	सेर्तुङ्ग	,५,६,७,८
४	सेर्तुङ्ग	१,२,३,४,९
५	लापा	१-६
६	लापा	७-९

२.४ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति

रुबीभ्याली गाउँपालिका रहेको समग्र धादिङ्ग जिल्लाको अवस्था हेर्दा गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ४२४.५२ बर्गकिलोमिटर मा २७.९३ वर्ग कि.मि. खेतियोग्य जमिनले ओगटेको छ त्यस्तै २२९.८ बर्ग कि.मि. जमिन बनजंगलले ओगेटेको छ भने ०.७८ ब.कि.मि. जलक्षेत्रले ओगटेको छ । गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्न तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, आदि हुन् । रुबीभ्याली गाउँपालिका को विद्यमान भू-आकृति, भू-स्वरुप तथा भू-संचरनाका आधारमा यहाँको माटोको किसिम तथा माटोको बनोटलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

१) खण्डित लोमेमी चिम्टाइलो **(Fragmental lomy):** यस किसिमको माटो गाउँपालिकाको उत्तरपूर्वी भागमा पाइन्छ । यस प्रकारको माटो खेतीका लागि उर्वर छ ।

२) खण्डित बालुवुवा युक्तः माटो **(Fragmental sandy soil):** यो माटो नदीको किनारी भागमा अवस्थित टार तथा नदी बेशीमा पाइन्छ गाउँपालिकाको उर्वर माटो यही हो ।

३) कंकंकडयुत्तुक्त चिम्टाइलो माटो **(Boulder lomy soil):** माटोको चिम्टाइलोपन कम र कंकडयुक्त बढी भएको यो माटो नदीको किनारी भागमा पाइन्छ ।

४) स्केलेटेटल लोमेमी माटो **(Skeletal lomy soil) :** यो माटोको बनोट विशेष गरेर कडा चट्टानयुक्त, कम उर्वर एवं कमजिवांशको मात्राले बनेको छ ।उत्तरी क्षेत्र तथा दक्षिणका केही भिर क्षेत्रको माटोको बनोट तथा संरचना, हिमशिखर तथा भू-भौर्गभिक प्रक्रियाका कारण पहिचान नभएको देखिन्छ ।

२.५ भू-आकृति तथा माटोको बनोट

रुबीभ्याली गाउँपालिका नेपालको पूर्व संरचना अनुरुप मध्यमान्चल विकास क्षेत्र अर्थात हालको नयाँ संरचना अनुसार प्रदेश नं ३ अन्तर्गत रहेको पहाडी/हिमाली जिल्ला धादिङ्गमा पर्दछ । यो गाउँपालिका समुद्रीसतहबाट २००० मिटर उचाईमाथि फैलिएर रहेको छ । अन्य स्थानमा जस्तै रुबीभ्याली गाउँपालिकाको भौगोलिक संरचना अनुसार भू-आकृतिमा विविधता पाइन्छ । उक्त विविधताअनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकालाई दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । जुन देहाय अनुसार रहेको छ ।

क) लेकाली भाग (२००० मि. भन्दा माथि)

२००० मि. भन्दा माथिको भागलाई लेकाली भागमा विभाजित गरिएको छ । यो भाग सामान्यतामा २००० मिटर भन्दा अग्लो हिउँदमा निकै जाडो, हिउँ पर्ने तथा ग्रेनाईटेड ढुंङ्गा, दर्शन ढुङ्गाआदि प्रशस्त पाइने गर्दछ । अन्य जनजातिको बसोबास कम भएको यस क्षेत्रमा

अधिकांश तमाङ बस्ती छन् । अन्न उत्पादन कम हुने यस क्षेत्रमा भेंडा, बाखा, चौरी आदि पशुपालन प्रमुख रहेको छ । अन्नमा आलु मकै फापर कोदो मात्र उत्पादन हुने यस क्षेत्रमा सल्लो गुराँस,धुपी, खर्सु, बाँझ आदि रुख विरुवा पाइन्छन् ।

ख) पहाडी भाग (१०००-२०००)

१००० मिटर उचाई देखि २००० मिटर सम्मको भूभाग पहाडी भागमा पर्दछ । स्वास्थ्यकर हावापानी समेत भएको यस भेगमा पाखो बारीमा समेत राम्रो खेती हुन्छ । घनाबस्ती भएको यस भागमा मकै, गहुँ, धान, कोदो, आलु उत्पादन गरिन्छ । यस भेगको जंगलमा कटुस, चाप। ओखर, चिउरी, पिपल,टिमुर चिलाउने, साल आदि रुख पाइन्छन् । यस क्षेत्रमा सबै किसिमका जातजातिका मानिस बसोबास गरेको पाइन्छ ।

२.६. हावापानी/वर्षा

धादिङ जिल्ला भित्री मधेशदेखि तिब्बतियन प्रदेशसम्म फैलिएको हुँदा यहाँको हावापानी उत्तरी भागमा आर्क्टिक किसिमको देखि दक्षिणको होचो भागमा समशितोष्ण किसिमको सम्म पाइन्छ । उत्तरदेखि दक्षिणसम्म क्रमशः शितोष्ण, समशितोष्ण र समउष्ण किसिमको हावापानीको अधिकता रहेको धादिङ जिल्लामा गृष्म ऋतुमा अधिकतम तापक्रम औषत रुपमा ३०० भन्दा बढी र हिउँदमा न्यूनतम औषत तापक्रम १००भन्दा कम हुन्छ । दक्षिणी होचा बेसी तथा टारहरुमा समउष्ण हावापानी पाइन्छ भने मध्य पहाडी क्षेत्रमा समाशितोष्ण र उत्तरी भेगमा शितोष्ण हावापानी पाइन्छ ।

यस गाउँपालिकाक उत्तरको अग्लो भागमा हिउँद ऋतुमा हिमपात समेत हुने यो गाउँपालिकाको दक्षिणी भागका होचा तथा नदी किनारी भागमा औषत बार्षिक बर्षा ३५३५ मिलिमिटर सम्म हुन्छ भने उत्तरतिरको अग्लो पर्वतीय क्षेत्रमा बार्षिक औषत वर्षा १९०० मिलिमिटर सम्म हुन्छ । जिल्लाको उत्तर-दक्षिण भू-धरातलीय भिन्नता अधिक भएकाले यहाँ भौगोलिक आयाम अनुसार विभिन्न किसिमका शुष्म हावापानीका क्षेत्रहरु निर्माण भएका छन् । यहाँका मुख्य तीनवटा जलवायुका क्षेत्रलाई स्थानीय विशेषताका आधारमा निम्न शुष्म हावापानीका प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

१. न्यानो समशीतोष्ण हावापानी (Mild temperature):

समुन्द्र सतहबाट करिव १००० मि. देखी २००० मि.सम्मको क्षेत्रमा यस प्रकारको हावापानी पाइन्छ । जिल्लाको भौगोलिक वनावट अनुसार प्राय क्षेत्रहरूमा यस प्रकारको हावापानी पाइन्छ । बनेपा, पनौती लगायत जिल्लाका अधिकांश भागहरू यस क्षेत्रमा पर्दछन् । यस क्षेत्रको तापक्रम २ देखी २८ डिग्री सेल्सियस सम्म हुने गर्दछ ।

२. ठण्डा शीतोष्ण हावापानी (Cool Temperature):

खासगरी यस प्रकारको हावापानी समुन्द्र सतहवाट २००० मि. भन्दा माथीका क्षेत्रहरूमा पाइन्छ । जिल्लाका चौवास, च्याम्राङबेसी, नगरकोट, पोखरी नारायणस्थान तथा महाभारत श्रृंखलाहरू लगायतका क्षेत्रहरूमा पाइने गर्दछ । यी स्थानहरूको तापक्रम ० देखी १८ डिग्री सेल्सियस सम्म हुने गर्दछ । यि क्षेत्रहरूमा हिउँदमा हिमपात हुने गर्दछ ।

२.७. भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

रुबीभ्याली गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, परिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका अधाारमा अध्ययन गर्दा भूमिको बर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्इता र सघनता घटदै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ । अर्को शब्दमा भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रबृत्ति भूबनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ । तसर्थ यस क्रमले भूमिको स्थायीत्वलाई मजबुद बनाउने उपाय सहित भौतिक लक्षण (Physical Characteristics) का आधारमा निम्न बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ । का आधारमा निम्न बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) Slope 1^0-5^0 (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रो गरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्घभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ । मनसुनी खेती गर्नका लाीग यस्तो भूमिमा गह्राहरु बनाउनु पर्दछ । सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनीनियन्त्रणका उपायहरु अपनाउनु पर्दछ । माटोका भौतिक गुणहरु तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरु बन्ने र ती खोल्सीहरु प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रबृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ । मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन क्षेत्र तथा बनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ । यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ । सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको अवस्थामा माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ । सिंचाई भएमा हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ ।

ख) Slope 5-30^0 (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको पानीको निकास राम्रो हुने कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

$५^{०}$-$३०^{०}$ स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मि. देखि १०० से.मी. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू- क्षेयीकरणका प्रबृत्ति भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रबृत्तिहरु

सामान्यरुपमा देखा परिरहन्छन् । त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रबृत्तिमा झन बृद्धि हुन्छ । वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति उपयुक्त हुँदैन । पशु चरन र आवत जावतबाट भू-क्षयीकरणमा बृद्धि हुने हुनाले चरन क्षेत्र विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन । तर पालैपालो निश्चित स्थानहरुम गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसैले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउँछ । यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरु बनाउनु अनिवार्य हुन्छ । यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ । यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा भू-क्षयको समस्या आउँदैन, तर नयाँ सिंचाई प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा विशेष सावधानी अपनाउनुपर्दछ । अलिकति पनि बढी सिंचाई भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रबृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ ।

ग) Slope 30^0-40^0 माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१७ मिटरमा १ मी) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न ।

माटोको पत्र २० से.मी. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गह्रा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिंदैन । यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबट छिटा खोल्सीहरु बन्ने वा बाढीले क्षति पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ । यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतिहरु लगाउन उपयुक्त हुन्छ । यहाँ काठ र इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ । जंगल विनाश भएको स्थानमा बोटविरुवाहरुलाई पुनः हुर्काउन वा बृक्षारोपण गर्न सकिन्छ ॥ यस वर्गमा पर्ने जमिनहरुलाई गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाईकासाथ नियन्त्रण गर्नपर्छ । यदि इन्धन,पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि बार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनु हुँदैन । यस प्रकारको क्षेत्रमा यसतो बन पैदावार उपयोगगर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका विशेष र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ । यस्तोजमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन ।

घ) Slope 40^0 माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको , भू-क्षय भईरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको ।

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि बर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरु सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर भू-क्षयीकरणको प्रबृत्ति भएको तथा पुननिर्माण र पुर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण

अन्न एवं बनस्पति खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ । यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट विरुवा लगाएर हराभरा बनाईरहनु पर्छ । किनभने माथि उल्लेख गरिए जस्तै एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रबृत्ति तीब्र रहेको हुन्छ भने अर्कोतिर एकातर्फ भू-स्खलन भई सकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (Reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ । उच्च भू-भागको माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ ।

२.८ गाउँपालिका मा रहको संम्भाव्यता र अवसरहरु

गाउँपालिका क्षेत्रमा यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, वित्तिय सेवा, तालतलैया तथा नदीनालाहरुमा माछापालन व्यवसाय, आधुनिक कृषि व्यवसाय, व्यापार जस्ता थप आर्थिक विकासका सम्भाव्य क्षेत्रहरु रहेका छन् ।

यस रुबीभ्याली गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेका गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल तथा जडीबुटी र पशुपन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशसत सम्भावनाहरु रहेको छ । आधुनिक कृषि प्रविधि, विउ विजन तथा मल र कृषि औजारको अभाव हुनु र उपलब्ध भएतापनि अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन । जनचेतना, सीप तथा व्यवसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, बीउ विजन तथा मल, कर्जा उपलब्धतामा सरलीकरण गरे कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।

पुराना परम्परागत कुलोहरुको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाई वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि एउटा अनुकुल र सुरक्षित जीवन्त स्थानको जोहो गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपंक्षी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले कृषकको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा विभिन्न स्थानहरुमा दुध चिस्यान केन्द्र,कोल्ड स्टोर खोल्न मासुजन्य, उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ । जसबाट रोजगार श्रृजना हुन गई समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक स्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरण मैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा ग्रामीण ईलाकाहरुमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारीको श्रृजना हुनुका साथै स्थानीय स्रोत परिचालन समेत दिगोपन ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा प्राकृतिक नदी हिमाल तथा खोलाहरु भएको र थप केही अन्य ठाउँहरुम स-साना पोखरी निर्माण गरी माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरु बढ्ने र यसले उपलब्ध श्रोतको अधिकतम परिचालन भई आयात समेतमा प्रतिस्थापन हुन जान्छ ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरुको प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिका मा केही पर्यटकीय क्षेत्र जस्ता साँस्कृतिक,प्राकृतिक तथा ऐतिहासिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेको छ । यी स्थानहरुलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरु बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरु श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ ।

सिपयुक्त जनशक्तिको कमी, उद्योग व्यवसायको धरासायी अवस्था, उद्यमी सोच भएका युवा शक्तिको कमी, उद्योग व्यवसायको धरासायी अवस्था, उद्यमी सोच भएका युवा शक्तिको अभाव भएको परिदृश्यमा क्षमता विकास र सिपमुलक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेमा स्वरोजगारको अवसर सृजना हुन जान्छ भने बैदेशिक रोजगारीमा जाने जनशक्ति पनि दक्ष हुने हुँदा आय बृद्धिमा बढोत्तरी हुन्छ । जसले समग्र गाउँपालिका को आर्थिक अवस्थामा सुधार आउँछ ।

यसमा अतिरिक्त रुबीभ्याली गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावना मूलक उपायहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका नदी तथा स-साना खोलाहरुबाट आधुनिक कुलो मार्फत सिंचाई गरी व्यवसायीक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तरोन्नती गर्न सकेमा जनस्वास्थ्यमा सुधार, पर्यावरण तथा सहज परिवहन सुविधा उपलब्ध हुन सक्छ ।
- तरकारी, पुशपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको समस्या भएकोले ब्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा साना घरेलु उद्योगको विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी बृद्धि गर्न सक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास मार्फत आय आर्जन बृद्धि नागरिकको जीवन स्तरमा सुधार गर्न सकिन्छ ।

➤ गाउँपालिकाको विकासमा सरकारी गैरसरकारी सहकारी निजी र नागरिक समाज लगायतको साझेदारीमा सहभागितामुलक र दिगो विकास गर्न सकिन्छ ।

➤ गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ता समूहहरुको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग र व्यापार र बाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.९ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु

यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको सामाजिक तथा भौतिक विकासका लागि विद्यमान चुनौती तथा समस्याहरुलाई निम्न बुँदामा संक्षेपिकरण गर्न सकिन्छ ।

क) अवसर तथा सम्भावना

➤ वन, उर्बर कृषि जमिन, नदी नाला र जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक सम्पदाको यथेष्ट उपलब्धता देखिन्छ ।

➤ शिक्षित मानवीय स्रोतमा बृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।

➤ जनसंख्यिक लाभांशको अवसर उपलब्ध हुनु ।

➤ शैक्षिक तालिम केन्द्रहरुको संचालनमा व्यवस्था ।

ख) समस्या तथा चुनौतीहरु

➤ पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि ठोस योजना नहुनु ।

➤ विकास निर्माणको काममा जनसहभागिताको कमी हुनु ।

➤ गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र आवश्यक रोजगारमुलक उद्योगधन्दा कलकारखाना नहुनु ।

➤ गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानी तथा सार्वजनिक चर्पीको अझै पनि उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।

➤ गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका सडकको व्यवस्था नहुनु ।

➤ कृषियोग्य भएतापनि आधुनिक तथा व्यवसायिक खेतीको विकास हुन नसक्नु

➤ आयश्रोतको कमीले गाउँपालिकाको स्तरीय विकास प्रकृयामा समस्या उत्पन्न हुनु ।

➤ आकाशे पानीमा निर्भर सिंचाई

➤ परम्परागत कृषि प्रणाली

➤ बर्षेनी ढुवान तथा कटानको समस्या कृषियोग्य भूमि खण्डिकृत हुँदै प्रयोग विहिन हुनु ।

२.१० गाउँपालिकाको अन्य गाउँपालिक/नगरपालिकासँग सम्वन्ध

कुनै एउटा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाको अर्को नगरपालिका अथवा गाउँपीलकासँग कुनै न कुनै रुपमा एक आपसमा सम्वन्ध रहेको हुन्छ । सम्वन्धको प्रकृति र दुरी नगरपालिकाहरु तथा गाउँपालिकाहरु बिच फरक फरक हुन सक्छ । पारस्परिक विकासका निम्ति सामाजिक आर्थिक पूर्वाधारमा अन्तरसम्वन्ध र अन्तरनिर्भरता, भौगोलिक सन्निकटताले सहत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । ती अन्तरनिर्भरताका मुख्य क्षेत्रहरु, यातायात, बसाईसराई, कृषि तथा पशु उपज, वन पैदावार,पर्यटन रोजगारी प्राकृतिक स्रोत उपयोग एवं व्यवस्थापन, शिक्षा स्वास्थ्य आदि हुन् । यस गाउँपालिकामा भएका विविध खाले सुविधा प्राप्त गर्न अन्य गाउँपालिकाबाट आउने गरेको देखिन्छ । अन्य पहाडी/तराई क्षेत्रबाट कृषि र वनजन्य उत्पादनहरु यस गाउँपालिकामा भित्रिने गर्दछन् र यहाँको विभिन्न घरेलु उद्योगबाट उत्पादित बस्तु तथा विभिन्न सेवाहरु अन्य गाउँपालिका/नगरपालिकासम्म निर्यात गर्ने गरेको पाइन्छ । जसले गर्दा यहाँका स्थानीय बासिन्दाको आयस्तरमा बृद्धि हुन पुगेको छ । यी विविध कारणले अन्तर नगरपालिका/गाउँपालिका सम्वन्ध अझ बढी सुदृढ भएको देखिन्छ ।

रुबीभ्याली गाउँपालिकाको छिमेकी नगरपालिका, गाउँपालिका तथा जिल्ला समन्वय समितिजस्ता सरकारी निकायहरुसँग राम्रो सम्वन्ध रहेको छ । फलतः यस क्षेत्रको विकासात्मक कृयाकलापको सञ्चालनमा समन्वय गर्ने गरिएको छ । त्यसैगरी विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसकारी संस्थासँग समेत राम्रो सम्वन्ध रहेको छ ।

२.११ धर्मिक,प्राकृतिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरु

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधा, बहुजातीय, बाहुभाषिक, बहुधर्म र सामाजिक विविधिता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरीपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रुपमा सुपरिचित छ । विज्ञान, प्रविधि, र सञ्चार प्रणालीमा भएको अचुतपूर्व विकासले सम्पूर्ण विश्व नै एउटा गाउँको रुपमा परिणत हुँदै गइरहेको अवस्थामा नेपालले यस्ता राष्ट्रिय सम्पदालाई विश्व सामु प्रस्तुत गर्दै विश्व पर्यटन बजारलाई आकर्षित गरी अत्याधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिबृद्धि गर्नु आवश्यक छ । पर्टयन व्यवसाय आफैंमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासको प्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधिकरण र विस्तारद्धारा आम नागरिकको जिविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा बृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ । यस प्रयोजनार्थ एकातर्फ नेपालका यी विविध सम्पदाको सुमुचित संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ भने अर्कोतर्फ अन्तराष्ट्रिय

हवाई यातायात सेवा लगायत पर्यटन सेवासँग सम्वद्ध सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास गर्दै पर्यटन सेवा उद्योगको संख्यात्मक एवं गुणात्मक बृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

तालिका नं ५ रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेको मठ, मन्दिर, प्राकृतिक साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक स्थानहरु

प्रमुख धार्मिक तीर्थस्थल एवंम धार्मिक मन्दिरहरु		
क्र.स.	तीर्थस्थल/मन्दिर	स्थान
१	गोठेन	पाग र ठान्टे टोल
२	गुम्बा	गोम्बा टोल वडा नं. १
३	सेतो च्यात	वडा नं. ३
४	ब्रागर देवी मन्दिर	वडा नं. ३
५	च्याम्रा देवी मन्दिर	वडा नं. ३
६	पंगन	वडा नं. ३
	सिङला	वडा नं. ४

प्राकृतिक गुफाहरु		
क्र.स.	गुफाको नाम	स्थान
१	सेङकरचो गुफा	वडा नं. ५ लापा टोल

..

प्राकृतिक दृश्यावलोकनका स्थानहरु		
क्र.स.	प्राकृतिक दृश्य	स्थान
१	दुम्सेल झरना	वडा नं. १
२	बाविल तातो पानी	वडा नं. १
३	गणेश हिमाल रुट	हिङदुङ्ग टोल वडा नं. ४, वडा नं. १
४	कालो दह	हिङदुङ्ग टोल

५	सेतो दह	हिङदुङ्ग टोल	
६	दुब्सी दह	बोहाङ्ग टोल	
७	रुबी खानी	वडा नं. ६ र ५ को बिचमा	
८	गणेश कुन्ड	वडा नं. ६ र ५ को बिचमा	

२.१२ मुख्य चाडपर्वहरु

यस जिल्लामा अन्य जिल्लाहरूको जस्तै जातजाती विशेषले मान्दै आएका चाडपर्वहरू फरक फरक रहेका छन् ।प्रत्येक जातीहरूको भाषा, सस्कृति तथा भेषभुषा हिन्दु धर्म मान्ने अधिकाशं जातजातीहरूले बडादशैं, तिहार,माघेसंक्रान्ति, फागुपूर्णिमा, चैते दशैं, चण्डी पूर्णिमा, साउने संक्रान्ति, जनै पूर्णिमा, तिज, कुलपुजा/दिवाली आदि प्रमुख रहेका छन् ।

जिल्लामा बसोबास गर्ने आदिवासी जनजातिहरुका आ-आफ्नै रीतिरिवाजहरू रहेका छन् । जिल्लामा प्रमुख जाति तामाङका करीव ४० थरहरू रहेका छन् । तिनीहरूमा मोक्तान, स्याङतान, योन्जन, वाइवा, पाखीन,लोप्चन, रूम्वा, वल, गोले, बम्जन, थोकर, थिङ, दोङ, घिसिङ, व्लोन मुख्य रहेका छन् । तामाङ समुदायहरूले मान्दै आएको मुख्य चाडपर्वहरूमा बुद्ध जयन्ती, दशैं, तिहार, सोनाम लोच्छार प्रमुख रहेका छन् ।

२.१३ संस्कृति, कला, भाषा र साहित्य

रुबीभ्याली गाउँपालिका संस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यका दृष्टिकोणले धनी गाउँपालिकाको रुपमा रहेको छ । गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका जातजाती, धर्म र भाषाभाषी बोल्ने परिवारहरुको बसोबास रहेको छ । परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, भ्याउरे भाका र दोहोरी गीत आदि यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् । बैशाख पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा खाने, श्रावण १५ मा खिर खाने, बैशाख संक्रान्ति, जेष्ठ पूर्णिमा, भदौरे औंशी, साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ॠषितर्पणी पूर्णिमा, बडा

दशैं, सराय, तिहार, देउली, कार्त्तिक पूर्णिमा, माघे संक्रान्ति, फागू पूर्णिमा, (होली) रामनवमी, ठूलो एकादशी यहाँका जनमानसले मनाउने मूख्य पर्वहरु हुन् ।

यस गाउँपालिकामा रहेका स्थानीय कला तथा संस्कृतिको जगेर्ना गर्दै यहाँको प्राकृतिक र पर्यटकीय आकर्षणलाई व्यवस्थित बनाउँदै आन्तरिक र बाह्य पर्यटनलाई प्रोत्साहन गर्न सकिएको खण्डमा गाउँको पर्यटकीय विकास भई आर्थिक सबलतासँगै रुबीभ्याली गाउँपालिकाको एक बेग्लै पहिचान स्थापित हुन सक्छ ।

खण्ड ३: जनसाङ्ख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या विकासको साधन र साध्य दुबैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक,भौतिक साधनहरुको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकोले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरुको अध्ययन र विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । नेपालमा गाउँपालिका/नगरपालिका स्तरमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिका स्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ राष्ट्रिय जनगणनाबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	२०६८	प्रतिशत
जम्मा जनसंख्या	९,५६२	१००.००
पुरुष	४,४६२	४६.६७
महिला	५,१००	५३.३३
लैंगिक दर	८७.४९	
जम्मा घरधुरी	२,१३४	
औषत परिवार आकार	४.४८	
५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षरता दर	४४.०५	
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मि)	२३	

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकाको जनसंख्या ९,५६२ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.६७ प्रतिशत (४,४६२ जना) र महिला ५३.३३ प्रतिशत (५,१०० जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८७.४९ रहेको छ । जनघनत्व २३ जना प्रतिवर्ग किलोमिटर रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिका कुल जनसंख्या मध्ये ४९.६५ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर

समूहका ३५.७२ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका र १४.६२ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समुहका रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकामा २,१३४ घर परिवार रहेका छन् । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ३.५५ प्रतिशत (३३९ जना) अपाङ्गता भएकाहरु रहेका छन् । जसमध्ये १९६ जना पुरुष र १४३ जना महिला छन् । नेपालमा परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ । देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ । हाल यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.४८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

३.२. वडा अनुसार क्षेत्रफल जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

तालिका नं ७ : वडा अनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा नं	जम्मा क्षत्रफल	औषत परिवार आकार	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	जनघनत्व
१	१३०.६६	४.८४	२५३	१,२२४	६१६	६०८	१०
२	५.०४	४.०२	२११	८४८	४०३	४४५	१६९
३	४.७५	४.३१	३९८	१,७१५	७४९	९६६	३६१
४	११६.४५	४.४९	४१९	१,८८२	८७६	१,००६	१६
५	१०८.६३	४.५	६१८	२,७८०	१,२९१	१,४८९	२६
६	५९	४.७४	२३५	१,११३	५२७	५८६	१९
जम्मा	**४२४.५२**	**४.४८**	**२,१३४**	**९,५६२**	**४,४६२**	**५,१००**	**२३**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

कुल ६ वडामा संरचित यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनासंख्या भएको वडा नं ५ रहेको छ । जसमा जम्मा जनसंख्या २,७८०, जहाँ पुरुषको संख्या १,२९१ र महिलाको संख्या १,४८९ रहेका छन् । यस वडाको औसत परिवार आकार ४.५ र घरधुरी संख्या ६१८ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं २ रहेको छ ,जसको जनसंख्या ८४८ (पुरुष ४०३ जना र महिला ४४५ जना) रहेको छ भने घरधुरी संख्या २११ र औषत परिवार संख्या ४.०२ रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ३ रहेको छ जसको जनघनत्व ३६१ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि रहेको छ

भने वडा नं १ मा सबैभन्दा कम जनघनत्व १० व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने उक्त तालिकालाई तल स्पष्ट स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

वडागत जनसंख्याको विवरण

उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं ११: उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	लैङ्गिक अनुपात
०-४	५६४	५४०	११०४	११.५५	१.०४
५-९	५८१	५३४	१११५	११.६६	१.०८
१०-१४	५७७	६२०	११९७	१२.५२	०.९३
१५-१९	४१६	५४५	९६१	१०.०५	०.७६
२०-२४-	२६६	४३५	७०१	७.३३	०.६१
२५-२९	१९७	३२६	५२३	५.४७	०.६०
३०-३४	१३२	२५५	३८७	४.०५	०.५२
३५-३९	२४५	२८१	५२६	५.५	०.८७
४०-४४	१९०	२१८	४०८	४.२७	०.८७
४५-४९	२४१	२९४	५३५	५.६	०.८२
५०-५४	१९७	१९७	३९४	४.१२	१
५५-५९	१५१	१६२	३१३	३.२७	०.९२
६०-६४	२१४	२०८	४२२	४.४१	१.०३
६५-६९	१७१	१४५	२८५	२.९८	०.९७
७०-७४	१८०	१७०	३४१	३.५७	१.०१

७५- माथि	११५	१७०	३५०	३.६६	१.०६

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

यस गाउँपालिकामा २०६८ को जनगणना अनुसार ०-१४ वर्ष उमेर समूहको संख्या ३,४१६(३५.७२ प्रतिशत) रहेको छ । १५ वर्ष देखि ५९ वर्षको सकृय जनसंख्या ४७४८ (४९.६५ प्रतिशत) रहेको छ । ६० वर्ष भन्दा माथि उमेर समूहको संख्या १३९८ (१४.६२ प्रतिशत) रहेको छ । तथ्याङ्कले गाउँपालिकामा उर्जावन मानव स्रोतको प्रशस्तमात्रामा सम्भावना रहेको तथ्य तथ्याङ्कले देखाउँछ । साथ बालबालिकाको संख्या पनि उच्च हुनुले आगामी दिनहरुमा पनि यस गाउँपालिकामा मानव स्रोतको कमी नहुने देखाउँछ । जसलाई स्तम्भ चित्रमा देखाईएको छ ।

३.७. जातजाती समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण

धादिङ्ग जिल्लामा तामाङ, ब्राम्हण, कामी, दमाइ, गुरुङ, घले आदि जातका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । रुबीभ्याली गाउँपालिका सँग पहाड तथा हिमालको सम्पर्क भएको हुँदा यहाँको सामाजिक जनजीवन तथा पद्धतिमा पनि आफ्नै विशेषताहरु छन् । यहाँ प्रशस्त तामाङ बस्तीहरु छन् । यहाँको जनसंख्यामा तामाङ जातिको प्रतिशत २०६८ मा ७४.१२ प्रतिशत देखिन्छ । यसैगरी रुबीभ्याली गाउँपालिकाको जातजाति अनुसार जनसंख्याको विवरणलाई तल तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं १२ : रुबीभ्याली गाउँपालिकाको जनसंख्या र जातजातिको विवरण

क्र.स.	जातजाति	जम्मा	प्रतिशत
१	तामाङ	७०८७	७४.१२
२	घले	११८८	१२.४२
३	गुरुङ	७५५	७.९०
४	कामी	३३६	३.५१
५	दमाई/ढोली	६९	०.७२
६	ब्राम्हण पहाडी	३२	०.३३

७	अन्य	९५	१.००
जम्मा		९५६२	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिका अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकाको सामाजिक संरचनाको दृष्टिकोणबाट विविधतायुक्त रहेको पाइन्छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकामा कुल ६ किसिमका जातजातिको समूह अनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी जाति तामाङ ७०८७ जना (७४.१२ %) दोस्रोमा घले १,१८८ (१२.४२ %)र तेस्रोमा गुरुङ ७५५ (७.९०%), ब्राम्हण पहाडी ३२ जना (०.३३ %), कामी ३३६ (३.५१%), दमाई/ढोली ६९ जना (०.७२ %) रहेका छन् भने अन्यमा ९५ जना (१ %,) रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा साथै तल स्तम्भमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.८. मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं १३ :मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

क्र.स.	भाषा	जम्मा	प्रतिशत
१	तामाङ	८,१६३	८५.३७
२	नेपाली	१,३५४	१४.१६
४	गुरुङ	१४	०.१५
५	अन्य	३१	०.३२
जम्मा		९,५६२	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाउँपालिकामा अधिकांशले तमाङ भाषा नै बोल्नेहरुको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात ८,१६३ (८५.३७ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । तमाङ भाषाको बर्चस्व रहेको यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा तमाङ बाहेक नेपाली, गुरुङ , भाषा बोल्नेहरुको संख्या न्युन छ । कामकाजको भाषा भने नेपाली भाषा प्रयोग हुने गरेको छ । यसलाई तल स्तम्भ चित्रबाट प्रष्ट्याईएको छ ।

क)	आदिवासी

आदिबासी /जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार आदिबासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिजाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान छुट्टै सामाजिक सरंचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ९५६२ मध्ये ९४.४४ प्रतिशत (९०३० जना) जनसंख्या आदिबासी -तमाङ, घले, गुरुङ आदि) रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी तमाङ जातिको संख्या ७०८७ अर्थात कुल जनसंख्याको ७४.१२ प्रतिशत जनसंख्या रहेको पाइन्छ । मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको छ । यी समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले समेत तुलनात्मक रुपमा पछाडि परेको देखिन्छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, सशक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरुको पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

ख)	सिमान्तकृत तथा उत्पीडित समुदाय (कामी, दमाई, सार्की, दलित अन्य)

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३४ को धारा ३०६ को (५) मा सिमान्तकृत जनसंख्या भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारेका, विभेद, र उत्पीडित तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिका समुदाय भनेर परिभाषित गरेको छ ।

३.१० परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण

तालिका नं १५ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्व विवरण

साविक को	हालको वडा नं	निजी	भाडा	संस्थागत	अन्य	जम्मा

गा.वि.स						
तिप्लिङ्ग	१	४६२	१	१	०	४६४
	२					
सेर्तुङ्ग	३	८०१	११	४	१	८१७
	४					
लापा	५	८३४	११	२	६	८५३
	६					
जम्मा		२०९७	२३	७	७	२१३४
प्रतिशत		९८.२७	१.०८	०.३३	०.३३	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण देखाईएको छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा २,१३४ घरधुरीहरु मध्ये आफ्नो स्वामित्वमा रहेको घरधुरी संख्या २,०९७ (९८.२७ प्रतिशत),भाडामा बस्ने घरधुरी संख्या २३(१.०८ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । त्यस्तै संस्थागत घरधुरी ७(०.३३ प्रतिशत) र अन्य घरधुरी संख्या ७ (०.३३ प्रतिशत) रहेका छन् । त्यस्तै परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरणलाई वडागत रुपमा तुलना गर्दा हालको वडा नं ३,४ साविक सेर्तुङ्ग गा.वि.स मा भाडाको र संस्थागत घरधुरी अन्य वडाहरुको तुलनामा बढी देखिन्छ भने अन्य सबै वडाहरुमा निजी स्वामित्वको घरहरु धेरै देखिन्छ । यसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ साथसाथै तल स्तम्भ चित्रमा पनि देखाईएको छ ।

३.१३ अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण

तालिका नं १८ : अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण

साविक को गा.वि.स	वडा नं.	उपस्थित घरधुरी	अनुपस्थित घरधुरी	थाहा नभएको	जम्मा घरधुरी	अनुपस्थित पुरुष संख्या	अनुपस्थित महिला संख्या
तिप्लिङ्ग	१	३२९	१३५	०	४६४	१२१	५४
	२						
सेर्तुङ्ग	३	४९३	३२४	०	८१७	३७४	७५
	४						
लापा	५	५७८	२७५	०	८५३	३७४	६५
	६						
जम्मा		१४००	७३४	०	२१३४	८६९	१९४
प्रतिशत		६५.६०	३४.४०	०	१००		

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा सर्वेक्षण गरिएको घरधुरीको विवरण देखाईएको छ । अनुपस्थित घरधुरी संख्या ३४.४० प्रतिशत अर्थात ७३४ घरधुरी रहेको देखिन्छ ।

३.१४ बाहिरी गारोको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं १९: बाहिरी गारोका आधारमा बनौटको विवरण

साविक को गा.वि. स	हालको वडा नं	माटोको जोडाई भएको इंटा/ढुंगा	सिमेन्टको जोडाई भएको ईटा/ढुंगा	काठ/ फल्याक	बाँसजन्य सामाग्री	काँचो ईटा	अन्य	उल्लेख नगरिए को	जम्मा
तिप्लिङ्ग	१	४४७	०	९	३	०	०	५	४६४
	२								

सेर्तुङ्ग	३ ४	८१४	०	१	२	०	०	०	८१७
लापा	५ ६	८३०	१	७	७	०	०	८	८५३
जम्मा		२०९१	१	१७	१२	०	०	१३	२१३४
प्रतिशत		९७.९९	०.०५	०.८	०.५६	०	०.०	०.६१	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको आधारमा माटोको जोडाई बाट बनेको धेरै घरधुरी संख्या २०९१ (९७.९९ प्रतिशत) छ भने सबैभन्दा कम सिमेन्टको जोडाई बाट बनेको घरधुरी संख्या १ (०.०५ प्रतिशत) रहेको छ। यसैगरी काठ तथा फल्याकको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या १७(०.८ प्रतिशत), बाँसजन्य सामाग्रीबाट बनेको घरधुरी संख्या १२(०.५६ प्रतिशत) रहेको छ भने उल्लेख नगरिएको १३ (०.६१) प्रतिशत घरधुरी संख्या रहेको देखिन्छ। यो विवरणलाई तल स्तम्भ चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.१५ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं २० छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

साविकको गा.वि.स	वडा नं	खर/पराल/छवाली	जस्ता/टिन/च्यादर	टायल/खपडा/झिंगटी/ ढुंगा	सिमेन्ट/ढलान	काठ	माटो	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
तिप्लिङ्ग	१ २	१२	२५	१८	१	४०१	०	०	७	४६४
सेर्तुङ्ग	३ ४	८	३०६	१७४	०	३२८	०	०	१	८१७
लापा	५ ६	२६	१६९	१८२	३	४६३	०	२	८	८५३

	जम्मा	४६	५००	३७४	४	११९२	०	२	१६	२१३४
	प्रतिशत	२.१६	२३.४३	१७.५२	०.१९	५५.८६	०	०.०९	०.७५	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा भएका घरधुरीहरुलाई छानाको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा खर,पराल छवालीका छाना रहेको घरधुरी संख्या ४६ (२.१६ प्रतिशत), जस्ता टिन च्यादरको छाना भएको घरधुरी ५००(२३.४३ प्रतिशत), टायल, खपडा, झिंगटी तथा ढुंगाको छाना भएको घरको संख्या ३७४(१७.५२ प्रतिशत), काठको प्रयोग गर्ने घरधुरी ११९२ (५५.८६ प्रतिशत), माटोको छाना भएको घरको संख्या नरहेको छ भने सिमेन्ट ढलान भएको घरधुरी ४ (०.१९ प्रतिशत) छ जुन स्तम्भ चित्रमा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१६ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं २१ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

साविक को गा.वि.स	वडा नं	माटोको जोडाई भएको ईंटा/ढुंगा	सिमेन्टको जोडाई भएको ईंटा/ढुंगा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खम्बा गाडेको	उल्लेख नगरिएको	अन्य	जम्मा
तिप्लिङ्ग	१ २	४५३	०	०	७	४	०	४६४
सेर्तुङ्ग	३ ४	८१५	०	०	२	०	०	८१७
लापा	५ ६	८३०	१	०	१४	८	०	८५३
जम्मा		२०९८	१	०	२३	१२	०	२१३४
प्रतिशत		९८.३१	०.०५	०	१.०८	०.५६	०	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेका घरको जगमा प्रयोग भएको सामाग्री के कस्ता छन् भन्ने विवरण प्रस्तुत छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकामा घरको जगको बनावट हेर्दा माटोको जोडाई भएको ईंटा ढुंगाको जग भएको घर धुरी २०९८ (९८.३१ प्रतिशत) सबैभन्दा बढी रहेको छ भने ढलान पिल्लर भएको घरधुरी संख्या नभएको पाइन्छ । काठको खम्बा गोडेको जग भएका घरधुरी २३(१.०८ प्रतिशत) र सिमेन्टको जोडाई भएको ईंटा/ढुंगा भएको घरको संख्या १ (०.०५ प्रतिशत) रहेको छ । यो विवरणलाई तलको स्तम्भचित्रमा देखाईएको छ ।

क) घर निर्माण किसिमहरु

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा भित्र रहेका घरको स्वरुपलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी माटोको जोडाई भएको घर रहेको पाईयो । जसले कुल घरहरु मध्ये ९८.३१ प्रतिशत ओगटेको देखिन्छ भने कुल घरहरु मध्ये ढलान पिल्लर भएको घरहरुको नरएको र त्यसैगरी सिमेन्टको जोडाई भएको ०.०५ प्रतिशत भएको पाईएको छ । यसरी घरको जग र बाहिरी गारोको आधारमा हेर्ने हो भने यो गाउँपालिका धेरै घरहरु भुकम्पको जोखिममा रहेको बुझ्न सकिन्छ । तसर्थ नेपाल विश्वमै भूकम्पिय जोखिम अत्यायिधक भएको क्षेत्रमा पर्ने हुँदा भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माणमा व्यापक प्रचार प्रसार र चेतना अभिवृद्धि गरी नीति निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

ख) भवन संवेदनशिलता

शहरहरुमा भईरहेको जनसंख्या बृद्धि र शहरी विस्तारले विकासोन्मुख राष्ट्रहरुमा भूकम्पिय जोखिमको संवेदनशिलतामा बृद्धि गरेको छ । निश्चित स्तरको जमिन कम्पन गहनता सिर्जना भएको अवस्थामा तोकिएको स्तरको संरचनागत क्षतिलाई कुनै वस्तुले धान्न सक्ने सम्भावनालाई उक्त बस्तुका पहुँच र उपलब्धताको आधारमा संवेदनशिलताका रुपमा परिभाषित गरिएको छ । भवन अत्यावश्यक सुविधाहरु,लाइफलाईन आदिको संवेदनशिता विश्लेषण गर्न सकिन्छ र संवेदनशिता मूल्याङ्कन गर्न लागिएको बस्तुमा आधारित रहेर विभिन्न विधि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

३.१७ बसाई सराईको अवस्था

कुनै पनि स्थानमा जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरु मध्ये बसाईसराई एक प्रमुख कारण मानिन्छ । पहाडि जिल्लाहरुमा बसाई सराईको इतिहास दशकौ अगाडि देखि प्रारम्भ भएको मान्न सकिन्छ । विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रुपमा बसाईसरेर जाने प्रबृत्ति क्रमशः बढ्दै गएका पाइन्छ । यसरी बसाई सराई गर्नुका विभिन्न कारणहरु छन् । ती मध्ये आर्थिक सामाजिक शैक्षिक, व्यवसायिक र रोृजगार रहेका छन् । गाउँपालिकामा विकास व्यवस्थापनका लागि चुनौती दिने मूल कारकतत्व समेत बसाई सराई नै बन्न पुगेको देखिन्छ ।

बेरोजगारीको समस्या गाउँपालिकाको विकराल समस्याको रुपमा रहेको परिपेक्ष्यमा काम गर्ने उमेरका युवाहरु विदेशिने क्रम समेत गाउँपालिकामा बढ्न थालेको छ । उपर्युक्त सन्दर्भमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको लागि बसोबासको व्यवस्थित र दीर्घकालिन योजना बनाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

३.१८. व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने हुन्छ । जस पश्चात सरकारले प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाई सराई विवाह र सम्वन्ध विच्छेद जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ कति जन्मे, कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाई सराई गरे, कत्तिको सम्वन्ध विच्छेद भयो भन्ने कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटना दर्ताको लागि जनचेतना अभिबृद्धि गर्नु पर्ने हुन्छ ।

तालिका नं २३ : व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

वडा नं.	जन्मदर्ता		मृत्यु दर्ता		विवाह दर्ता	सम्वन्ध विच्छेद	बसाई सरी आएको घरधुरी	बसाई सरी जाने घरधुरी
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला				

१	४०	३४	२	३	११	०	०	४
२	३४	३७	१४	९	११	१	०	३
३	४२	४२	१२	३	२०	१	१	०
४	३८	४३	१०	५	२०	२	०	४
५	१६८	१७८	१२	१०	४७	२	०	६
६	४०	५६	१	०	१५	०	०	२
जम्मा	३६२	३९०	५१	२५	१२४	६	१	२०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

गाउँपालिकामा व्यक्तिगत घटना दर्ताको अवस्थालाई देखाईएको छ। गाउँमा २०७४ सालभरी मा ७५२ जनाले जन्मदर्ता गराएका छन् भने ७६ जनाको मृत्यु दर्ता भएको छ। त्यसैगरी विवाह दर्ताको स्थिति हेर्दा गाउँपालिकामा १२४ जनाको विवाह दर्ता भएको देखिन्छ । सो अवधिमा गाउँपालिकामा सम्वन्ध विच्छेदको घटना दर्ता ६ जनाको भएको देखिन्छ। त्यसैगरी २० परिवारको बसाई सराई दर्ता भएको देखिन्छ।

३.१९ मतदाता सम्वन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा २०७३ फाल्गुन ९ गते सम्म १८ वर्ष पुरा गरी मतदाता संख्या ७,०७३ रहेका छन्। गाउँपालिकामा मतदाता संख्या महिलाको तुलनामा पुरुष संख्या १६१ जनाले बढी रहेको छ । जहाँ पुरुषको संख्या ३६१७ र महिलाको ३४५६ रहेको छ । गाउँपालिकाको ६ वडाहरुमा ८ वटा निर्वाचन केन्द्र रहेका छन्। जसको विवरण तलका तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं २४ मतदाता संख्या

क्र.स.	मतदान केन्द्र	मतदाता संख्या				वडा नं
		पुरुष	महिला	तेस्रो लिंङ्ग	जम्मा	
१	जुमलाप्दुङ्ग खेलमैदान	४८३	४५२	०	९३५	१
२	दाङदेन मा.वि,ठुलोगाउँ	३८४	३५४	०	७३८	२
३	च्याम्राग्देवी आ.वि.	६६७	६९८	०	१३६५	३

४	कन्यादेवी आ.वि.,चालिसे	२६०	२१६	०	४७६	४
५	मुक्रादेवी मा.वि.बोराङ	४०२	४१३	०	८१५	४
६	लापा मा.वि. सदाचेत	१०३०	९३१	०	१९६१	५
७	सातकन्या आ.वि. कप्चेत	२२८	२४१	०	४६९	६
८	हिमालय सरस्वती आ.वि. खादिङ्ग	१६३	१५१	०	३१४	६
	जम्मा	३६१७	३४५६	०	७०७३	

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

खण्ड ४ : भू-उपयोग

४.१ गाउँपालिकाका भू-उपयोग विवरण

रुबीभ्याली गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल ४२४.५२ वर्ग कि.मी. रहेको छ । पहाडी तथा पर्वतीय भू-स्वरुपको बाहुल्यता भएको हुँदा यहाँको अधिकांश भू-भाग, पर्वत, चट्टानयुक्त भिरालो भाग, वन, घाँसे मैदान, कृषि क्षेत्र, नदीनाला एवं कंकडयुक्त भू-भागमा प्रयोग भएको पाइन्छ । भिरालोपन अधिक भएको पहाडी क्षेत्रका कारण यहाँ धेरैजसो ग्रामीण वस्तीका रुपमा भू-उपयोग भएको छ भने होचा बेशी, टार तथा नर्दीको छेउछाउमा शहरी वस्तीको विकास भएको देखिन्छ । जनसंख्या वृद्धि, सडक सञ्जालको बिस्तार तथा पारिस्थितिक प्रणाली तथा जलवायु परिवर्तनका कारण यहाँको भू उपयोग स्थितिमा तिब्र परिवर्तन भएको देखिन्छ । भू-उपयोगको वर्तमान अवस्थाले रुबीभ्याली गाउँपालिकाका मुख्य भू-उपयोग सुचकमा कृषिक्षेत्र र वनक्षेत्र नै देखिएको छ । जुन मानवीय अतिक्रमण, भू-क्षय, पहिरो, वनविनास र सिमान्त भूमि प्रयोगबाट प्रभावित भएका छन् । यद्यपि यस गाउँपालिकामा हरियालीपन बढेको देखिन्छ । चरन, झाडी र नीजिवन तथा वृक्षारोपणबाट हरियालीको स्थिति सन्तोषजनक भएतापनि प्राकृतिक घनाजंगल वनफँडानी, वन अतिक्रमण, वनक्षेत्रमा सडक बिस्तार कार्यबाट प्रभावित भै झाडीमा परिवर्तन भएको छ भने अर्कोतिर पहिरो युक्त क्षेत्र, बगर क्षेत्र बढेर वातावरणीय स्थिति प्रतिकुलता तिर धकेलिदै छ ।

४.२ वस्ती विकासको स्वरुप

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा क्रमश वस्तीहरुको विकास बढ्दो रहेको छ । गाउँपालिकाको कन्द्रतिर बजार ससाना घरेलु उद्योग देखिएता पनि समग्रमा गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा सेवा तथा सुविधा पुगिसकेको छैन । गाउँपालिकामा विकासका धेरै आयामहरुमा अभ्यास गर्न बाँकी देखिन्छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा सडक सञ्जालको विकास भएको देखिँदैन । सहज स्वास्थ्य सुविधा, संचार जस्ता सुविधाहरुको पहुँच पुगेको देखिँदैन । कृषि एवं वनजन्य औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता भएको हुँदा साना घरेलु उद्योगधन्दाको साथै जडिबुटी प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग विकास र विस्तारको सम्भावना रहेको छ । अन्य क्षेत्रहरुमा व्यस्थित वस्ती विकासको संरचना नेदिएकोले ती स्थानमा व्यवस्थित गाउँपालिका योजना बनाएर बाटो, खानेपानी र अन्य सामाजिक र भौतिक पूर्वाधारको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाबासीहरुलाई घरदैलोमा सेवा प्रवाह गर्ने ध्येयका साथ वडा समिति कार्यालयहरु, सम्बन्धित वडा मै स्थापना गरी सेवा प्रवाह भैरहेका छन् । यसका अधिरिक्त गाउँपालिकाले गाउँपालिका विकासका लागि योजना तयार गर्ने दौरानमा वडा भेला, लगायत वडा कार्यालय, सरकारी निकायहरु, राजनैतिक पार्टीहरु, गैरसरकारප संस्थाहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, टोल विकास संस्थाहरु, बृद्धिजिवीहरु, समाजका प्रतिष्ठत व्यक्तिहरु, व्यवसायिक संस्थाहरु, संचारकर्मीहरु तथा योजना तर्जुमा टोली (Planning) आदिलाई समावेश गरी बढी भन्दा बढी छलफल गरी प्रत्येक टोलका मुख्य तथा सहायक सडकहरुमा सोलार बत्ति जडान, टोल टोलमा सार्वजनिक खानेपानी र खानेपानीको परियोजना तथा पूर्वाधार आदि विकास निर्माणका योजनाहरु तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.४ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरु

ग्रामीण वसतीहरुको योजनावद्ध विकासमा देखिएका चुनौतीहरु निम्नानुसार छन् :

➢ बस्तीहरुको विकासका लागि योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन । वस्तीहरुमा सुविधा वर्गिकरण (Zoning)को आधारबाट आवास क्षेत्र आदि गरी शहरी क्षेत्र लगायत शहरोन्मुख एवं ग्रामीण क्षेत्रहरुको किटान गर्न सकिएको छैन । यस सम्बन्धमा वस्तीहरुको गुरुयोजना पहिले नै बनाई आवासिय क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, पार्क, उद्यान र खेल मैदान जस्ता सार्वजनिक क्षेत्र तथा कार्यालय एवं संघसंस्थाहरुको लागि क्षेत्र पहिले नै निर्धारण गर्नु जरुरी देखिएको छ ।

➢ वस्तीहरुको प्राकृतिक वातावरणमा सुधारका लागि सार्वजनिक एवं निजी रुपमा वृक्षारोपण गर्न योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन ।

➢ पानीका मुहानहरुलाई संरक्षण गर्न ठोस कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

➢ सार्वजनिक निर्माण कार्यहरुमा सम्बन्धित निकाय एवं कार्यालयहरु बिच समन्वय हुन नसकि पुर्वाधारहरुको दिगो निर्माण हुन सकेको छैन । यस सम्बन्धमा स्थानीय निकाय तथा नागरिक समाजसँग समन्वय हुनु सकेको छैन ।

४.५ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा धरातलीय उचाईको विविधताले गर्दा पहाडी धरातल देखि हिँउदमा हिँउ पर्ने उच्च पहाडी भु-भाग समेत रहेका छन् । उच्च पहाडी क्षेत्रमा कडा खालको बलौटे र चुनढुङ्गा मिसिएको माटो भएकाले यस क्षेत्रमा भु-क्षय पहिरो जाने सम्भावना कम हुन्छ भने मध्य भागमा पत्रे चट्टानमा रातो माटो मिसिएको माटो बढी भएको हुँदा भु-क्षय र पहिरोको दृष्टिले बढी संवेदशील मानिन्छ ।

भौगोलिक हिसाबले कमजोर भूभाग र मध्यम खालको जलाधारीय अवस्थाले गर्दा यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पनि वर्षेनी भुक्षय, बाढी, पहिरो, नदी कटान हुने गरेको छ । कहिलेकाहीँ त स्थानीय जनताको ज्यान समेत लिने गरेको दुखसायी घटनाहरु गाउँपालिकावासीले भोग्नु परेको छ । भुक्षयको राष्ट्रिय आँकडा (प्रति वर्ष २४ करोड घन मिटर मलिलो माटो भुक्षय भई गईरहेको छ) यसलाई आधार मानेर हेर्दा यस धादिङ्ग जिल्लाको १९२४६.९ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलबाट ३,१३८४८६६ घन मि. मलिलो माटो भुक्षय, बाढी, पहिरोको माध्यमबाट यहाँको खोलानाला हुँदै खेर गईरहेको छ । यसले कृषिमा प्रतिकुल असर पारिरहेको छ ।

यसरी वातावरणीय असन्तुलनका कारण हुने प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो जनधनको क्षती समेत हुने गरेको छ । यस तितो यथार्थलाई मनन् गरी भुक्षय र पहिरोको समस्याहरु र यसको कारण पहिल्याएर समाधानको लागि एक निकायलाई मात्र जिम्मेवार नठानी सम्बद्ध सबै निकायहरुले समन्वय र साझेदारी गरेर भू-संरक्षण तथा जलाधर व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको साथ अगाडी बढाउनु आजको टड्कारो आवश्यकता देखिएको छ ।

४.६ गाउँपालिका हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. २७ : गाउँपालिकामा हुनसक्ने सम्भावित प्रकोपको विवरण

क्र.स.	सम्भावित प्रकोप	विधमान अवस्था	समय
१.	भुकम्प	भुकम्पिय जोखिमको दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार सहिता पूर्ण रुपमा लागु नभएको	जुनसुकै समयमा
२.	वाढी	गाउँमा विशेषतः साना ठुला नदि ठुला नदि/खोलाहरु बग्ने गरेको र वर्षयाममा नदी तथा खोलाहरुले आसपासका भुभागहरु वर्षेनी कटान गरि क्षति पुर्याईरहेको छ । वर्षेनी धेरै संख्यामा परिवारहरु प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ-असोज
३.	आगलागी	गाउँको धेरै जसो भु-भागमा घनावस्ती रहेका अति विपन्न समुदायका घरहरु सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टितेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटरजस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरु बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको ।	चैत्र-जेष्ठ
४.	महामारी	प्रकोपका रुपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतना कमी, अनुकुल क्षमताको	विपद् पछि, अन्य समयमा

		अभाव	
५.	बर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयमा
६.	जंगली जनावर आतंक	नगरको वनजंगल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरु	जुनसुकै समयमा
७.	मौसमी सुख्खा	पानी नपरेमा नहरको सिचाई नपुगेका भागहरु	असार-भदौ
८.	किट आतंक	जलवायु परिवर्तत, बढी विषदि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
९.	चट्याङ, असिना	बढी जसो वर्षयाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

खण्ड ५ : आर्थिक क्षेत्र रोजगार स्थिति

५.१ गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः व्यापार, व्यवसाय, नोकरी, कृषि, वन, कुखुरापालन, बाख्रापालन, थोक, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, पर्यटन तथा सेवाजस्ता क्षेत्रमा भएको देखिन्छ । उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट भएको यस गाउँपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको पहाडी क्षेत्र भएको हुँदा गाउँपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । मील, फर्निचर उद्योग, कुखुरा पालन, पशु पालन आदि यस गाउँपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरु हुन् । यस गाउँपालिकाका मानिसहरु उल्लेखनियरुपमा औद्योगिक विकास तर्फ लागिरहेका देखिन्छन् । यस गाउँपालिकाको बैकल्पिक आर्थिक आधार बैदेशिक रोजगारका साथै होमस्टे रहेका देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा आधुनिक कृषि तथा पशुपालनलाई बढि जोड दिनुको साथै विभिन्न अमूल्य जडिबुटीहरु पाईने भएको हुँदा प्राकृतिक स्रोत र उपलब्ध कच्चा पदार्थको उपयोग गरी साना उद्योगमा लगानी गरी पर्यटकीय स्थानलाई व्यवस्थित बनाई पर्यटक भित्र्याउन सकेको खण्डमा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र मजबुद हुने सुनिश्चित देखिन्छ ।

५.२ आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

तालिका नं. २८ : आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

कुल जन संख्या	आर्थिकरुपले सक्रिय पूरुष	आर्थिकरुपले सक्रिय महिला	आर्थिकरुपले सक्रिय जम्मा जनसंख्या
९५६२	२०३५(२१.२८)	२७१३(२८.३७)	४७४८(४९.६५)

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

मार्थिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेका १५ वर्षदेखि ५९ वर्षसम्मका आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण देखाइएको छ । जसमा सक्रिय पुरषको संख्या २०३५(२१.२८ प्रतिशत), सक्रिय महिलाको संख्याको २७१३ (२८.३७ प्रतिशत) देखिन्छ भने गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको ४९.६५ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिकरुपले सक्रिय भन् भने आर्थिक रुपमा निस्कृय जनसंख्या ५०.३५ प्रतिशत छन् ।

५.३ आश्रित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २९ : आश्रित जनसंख्याको विवरण

जनगणना वर्ष	आश्रित बालबालिक (०-१४)		आश्रित (६० वा सो भन्दा माथि)		जम्मा आश्रित	
	जम्मा	**प्रतिशत**	**जम्मा**	**प्रतिशत**	**जम्मा**	**प्रतिशत**
२०६८	३४१६	३५.७२	१३९८	१४.६२	४८१४	५०.३४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या ९५६२ मा आश्रित जनसंख्या ०-१४ वर्ष उमेर समूहका आश्रित बालबालिका र ६० वर्ष वा सो भन्दा आश्रित वृद्धवृद्धाहरुको संख्या र प्रतिशतलाई देखाइएको छ । जसमा आश्रित बालबालिकाको संख्या ३४१६ (३५.७२ प्रतिशत), आश्रित बृद्धबृद्धाहरुको संख्या १३९८ (१४.६२ प्रतिशत) देखिन्छ । कुल जनसंख्या मध्ये जम्मा आश्रित जनसंख्या ४८१४ (५०।३४ प्रतिशत) देखिन्छ ।

माथिको तालिकामा सक्रिय जनसंख्या र आश्रित जनसंख्या हेर्दा रुबीभ्याली गाउँपालिका विकासको लागि आवश्यक सक्रिय जनसंख्याको उपलब्धता छ जसलाई राज्यले उपलब्ध स्रोत र साधनको साथै यी सक्रिय मानव संसाधानको सही उपयोग गरी विकासमा अगाडी बढ्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.४. कृषि

देशमा भौगोलिक विविधताले उपलब्ध गराएको अवसर, कृषकहरुको लामो समय देखिको विशिष्ट अनुभव र आधुनिक कृषि प्रतिविधको सदुपयोगबाट दिगो आर्थिक वृद्धि तथा खाद्य सूरक्षा कायम गर्न सकिने सम्भावना रहेको औंलाइएको छ । तथापि कृषि उर्वर भूमिको अवैज्ञानिक प्रयोग, प्रकृतिक प्रकोपहरुको भूमिमा पर्ने असरहरु, कृषि श्रम र सिप हुनेहरुमा कृषि योग्य भूमिको पहुँच नहुनु र पहुँच हुनेहरुले भूमिको प्रयोग गर्न नसक्नु, कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था हुन नसक्नु नेपालमा कृषि क्षेत्रका मुख्य समस्या र चुनौती रहेको राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१ को पृष्ठभूमि मै स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । यो समग्र राष्ट्रको कृषि क्षेत्रको आम समस्या भएकोले यस गाउँपालिकाको हकमा समेत लागु हन्छ । नेपालमा कृषि क्षेत्रदेशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कुल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ । ग्रामीण जनताहरुको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ र खाद्यान्न तथा नगदे वालीहरु फलफूल , पशुपंक्षी, मत्स्य सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विविध सूचनाहरु कृषि तथ्याङ्कको क्षेत्रभित्र पर्ने भएतापनि नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्तरमा कृषि सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि विकास मन्त्रालय तथा सहकारी तथा गरिवी निवारण मन्त्रालय र केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग रहेको छन् । स्थानीय उत्पादनको वृद्धि र विकास गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०७३/७४ अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ । नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागी कृषिमा निर्भर रहेका छन् । वर्षेनी युवा जनशक्ति पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषिक्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् । कृषि क्षेत्रको विकासको लागि आवश्यक सिँचाई, सडक, विजुली, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरुमा पर्याप्त लगानी आकर्षण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिष्पर्धा, नाफामुलक, सम्मानजनक र व्यवसायिक रुपमा स्थापित गर्नुपनि चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।

uf=lj=;=cg';f/sf] s[lif ;DjGwL ljj/0f M

क्र.सं	गा.वि.स. को नाम	कुल क्षेत्रफल (हे.)	कुल खेतीयोग्य जमिन (हे.)	कुल खेती गरिएको जमिन (हे.)			
				सिंचित खेत	अर्ध सिंचित खेत	पाखो बारी	जम्मा
१	सेर्तुङ	१२४४०	९६५	२९	८५	३८५	४९९
२	तिप्लिङ	१०८८७	१०४४	२६	७८	१८५	२८९
४	लापा	१६८५८	७८४	३६	८९	३८९	५१४

गाउँपालिकाका १० प्रतिशत भूभाग कृषिको लागि उपयुक्त क्षेत्र रहेको छ । सामान्यतः कृषि प्रणलीमा मुख्य अन्न बालीहरु धान, मकै, गहुँ, फापर,भट्टमास आदि हुन् । तरकारी खेती आलु, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पाकत्व पनि बढी छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न र फलफूल तथा तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले न्यून क्षेत्रमा दलहन र मसला बाली लगाइने गरेको छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकाले कृषि क्षेत्रको तर्फबाट पनि आफ्नो आर्थिक वृद्धिदर कायम नै राखेको छ ।

uf=lj=;= cg';f/ t/sf/L v]lt ul/Psf] If]qkmn -cf=j= @)&@÷)&#_ M

हेक्टरमा

क्र.सं	गा.वि.स./न.पा.को नाम	हिंउँदे	बर्षे	बसन्ते	जम्मा
१	सेर्तुङ	७	६	७	२०
२	तिप्लिङ	८	८	८	२४
४	लापा	७	७	८	२२

(क) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरुमा कोदो, फापर, जौ, आलु, भटमास,आलु आदि रहेका छन् ।

(ख) वर्षे बाली

गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरुमा धान, मकै, कोदो, फापर, दलहन, भटमास, मास, आलु, कागती, ओखर, केरा, अदुवा आदि छन् ।

५.४.१ कृषिजन्य बाली सम्बन्धी विवरण

नेपाल एक कृषि प्रधान देश हो । भौगिक असमानताले विभिन्न स्थानहरुमा लगाउने बाली तथा उत्पादन फरक फरक हुनुको साथै लगाउने समय पनि भिन्न रहेको छ । खानीखोला गाउँपालिकामा पनि अधिकाशं मानिसहरु कृषिमा संलग्न रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा लगाईने बाली विवरणलाई बुझ्न तल समग्र धादिङ्ग जिल्लाको कृषिजन्य वालीको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ जसले काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा रहेका गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरुको कृषिजन्य बालीको प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

तालिका नं. ३० : कृषिजन्य बाली सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रचिलित जातहरु
खाद्यान्न बाली		
१	धान	स्थानीय
२	गहुँ	स्थानीय
३	मकै	स्थानीय
४	कोदो	स्थानीय
५	जौ	स्थानीय
६	फापर	स्थानीय
दलहन वाली		
१	मसुरो	स्थानीय
३	भट्मास/सिमी	स्थानीय

४	मास	कालो मास
५	केराउ	स्थानीय
६	बोडी	स्थानीय

५.४.३ कृषि बालीमा लाग्ने रोग

गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदी नै मुख्य रुपमा रहेको छ । सामान्यतया धानमा ब्लास्ट, खैरो थोप्ले, फेद कुहिने रोगहरु देखा परेको छ भने गहुँमा कालो पोके र सिन्दुरे जस्ता रोगहरु देखिन्छन् । यसैगरी मर्कैमा डाँठ वा धोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेटव्लाइट, मोजाइक, आइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिय, कवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, जरा कुहिने जस्ता रोगहरु मुख्य रुपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरी कोत्रे, सेतो धुले रोग, भोजक पात गुजुमज्ज हुने, जरा कहिने, ओइलाउने आदी रोगहरुको प्रकोपबाट कर्षकहरु समस्यामा परेका छन् । मुख्य बालीहरुमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरुको विस्तुत विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ ।

तालिका नं. ३३ : बालीमा लाग्ने रोग विवरण

गाउँपालिकामा देखिएका प्रमुख रोग तथा कीराहरुको विवरण :

क्र. सं.	रोग/कीराको नाम	बाली
१	मरुवा	धान
२	सिन्दुरे	गहुँ
३	फेद कुहिने	धान
४	ग्रिनिङ, भाइरस/सिट्रस डिक्लाइन	सुन्तलाजात
५	ओइलाउने रोग	गोलभेंडा, भण्टा, खुर्सानी
५	पछौटे डढुवा	आलु/गोलभेडा

क्र. सं.	रोग/कीराको नाम	बाली
६	धुले ढुसी	लहरे तरकारी (लौका, करेला, काँक्रो)
७	डाउनी मिल्ड्यु	लहरे तरकारी (करेला,काँक्रो,घिरौला)
८	डाँठ चिरीने, गुँद निस्कीने र ओइलाउने रोग	लौका
९	ओइलाउने रोग	केरा
१०	मोज्याइक भाईरस	सिमी, बोडी, रामतोरिया, गोलभेडा, लहरे तरकारी
११	इटबुट्टे पुतली	अगौटे काउली, बन्दा
१२	गबारो	गोलभेंडा, भण्टा, कोसे तरकारी, धान, मकै
१३	फल कुहाउने औंसा	फर्सी, करेला, काँक्रो, लौका, गोलभेडा
१४	लाही	बोडी, सिमी, बन्दा, काउली
१५	पतेरो	धान, बोडी, सिमी
१६	खुम्रे	तरकारी,मकै,आलु
१७	फेद कटुवा	तरकारी, मकै, आलु
१८	फड्के कीरा	धान

५.४.४कृषि सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरुको विवरण

कृषि प्रविधि विस्तारको उद्देश्यलाई सहयोग गर्दै कृषकको कृषि प्राविधिक सम्मको पहुँचलाई सरल बनाउन रुबीभ्याली गाउँपालिकामा निम्नानुसारका कृषि सेवाकेन्द्रहरु स्थापना गरिएका छन् ।

तालिका नं. ३४ : कृषि सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरुको विवरण

क्र.सं.	जिल्ला कृ.षि.सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरुको नाम	केन्द्र अन्तर्गत समेटिएका गा.वि.स.हरु	कार्यरत कृषि प्राविधिक कार्यकर्ताको संख्या
१.	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	धादिङ्गका सबै गा.वि.स.	
२.	कृषि सेवा केन्द्र,दार्खा	तिप्लिङ्ग,सेर्तुङ्ग,लापा	

५.४.५ बाली पात्रो

नेपालको भौगोलिक विविधताको कारण विभिन्न क्षेत्रहरुमा लगाईने बालीहरु र लगाउने समय फरक फरक पाईन्छ । यस्तै एउटै ठाउँको माथिल्लो मध्य र तल्लो भागमा पनि बाली लगाउने र वालीको भिन्नता पाईन्छ । यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको बालीको समयअनुसार बाली पात्रोको विवरण तल तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ३५ : बाली पात्रो

क्र.स.	बालीको नाम	रोप्ने /छर्ने समय	काट्ने समय
१	धान चैत	चैत/बैशाष	असार/श्रावण
२	धान बर्षे	असार/श्रावण	कार्तिक/मंसिर
३	गहुँ	कार्तिक/मंसिर	बैशाष/जेठ
४	मकै बर्षे	चैत/बैशाष	असोज/कार्तिक
५	मकै बसन्ते	माघ/फागुन	बैशाष/जेठ
६	कोदो	श्रावण/भाद्र	मंसिर/पौष
७	मास	आषाढ/श्रावण	कार्तिक/मंसिर

८	तरकारी	भाद्र/मंसिर	मंसिर/पौष
९	आलु बर्षे	श्रावण/भाद्र	असोज/कार्तिक
१०	आलु हिंउदे	मंसीर /पौष	फागुन/चैत
११	आलु हिंउदे	पौष/माघ	चैत/बैशाख

५.४.६. कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरुले असंगठित रुपमा आफ्नो उपजको आफै बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार श्रृंखला पार गर्दै कृषि उपजहरुको बजारीकरण प्रचलन विकास हुन थालेको छ । गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषि जन्य वस्तु बजारीकरणका ढाँचाहरु विभिन्न खालका अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि वयवस्थित कृषि बजार निर्माण भई नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरुले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुर्याएका छन् । हाल सम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरु विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ । कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरुलृ एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्न परिस्थिति निर्माण गरेका छन् । गाउँपालिकामा विभिन्न हाटबजारहरुका कृषि लगायत अन्य वस्तुहरुको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ ।

५.४.८ जग्गाको उवर्राशक्ति

गाउँपालिकाको १०.७६ प्रतिशत क्षेत्रफल खेती योग्य जमिनले ओगटेकोले कृषि उत्पादनको लागि उर्वर भूमि प्रशस्त रहेको छ । विगतमा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेको उर्वरा क्षेत्रलाई बैज्ञानिक कृषि प्रणालीमा आधारित भई पूर्ण सदुपयोग गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकाको बेसी तथा भिरालो भूभागमा खाद्यान्न बाली, नगदे बाली तथा फलफूल तरकारीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रहरुमा डाँलेघाँस र खरघाँसको लागि उर्वरता रहेको पाइन्छ । गाउँपालिका उपलब्ध खेतियोग्य जमिन र सिँचाईको उपयोग गरी कृषिमा राम्रो राम्रो सम्भावना रहेको छ ।

५.४.१० कृषि सहकारी संस्थाहरुको विवरण

तालिका नं. ४० : कृषि सहकारी संस्थाहरुको विवरण

क.स.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	नाम	साबिकको ठेगाना	कार्यक्षेत्र
१	११०	२०६५।११।२८	श्री लेकाली जडीबुटी बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड	सेर्तुङ्ग-५	सेर्तुङ्ग, तिप्लिङ्ग, लापा
२	६४	२०६५।०९।०२	श्री तिप्लिङ्ग कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड	तिप्लिङ्ग-४	तिप्लिङ्ग
३	६६	२०६५।०९।०३	श्री ल्हाप्साङकार्पो कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड	सेर्तुङ्ग-५	सेर्तुङ्ग
४	६९	२०६५।०९।१७	श्री छुमर कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड	लापा-१	लापा
५	१२१	२०६६।०७।०९	श्री दोङदेनकुण्ड कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	तिप्लिङ्ग-६	तिप्लिङ्ग
६	१३७	२०६६।१०।२८	श्री गन्धखानीखोला कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	लापा-२	लापा
७	२२४	२०६८।११।१७	श्री रुबी खानी साना किसान कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	लापा-६	लापा
८	३०९	२०७१।०२।०७	श्री हिमाली साना किसान कृषि सहकारी संस्था लिमिटेड	तिप्लिङ्ग-७	तिप्लिङ्ग
९	३४२	२०७३।१०।२७	सेर्तुङ्ग साना किसान सहकारी संस्था लिमिटेड	सेर्तुङ्ग-७	सेर्तुङ्ग

१०	२४९	२०६९।०६।१०	श्री पर्वतीय जडीबुटी उत्पादक सहकारी संस्था लिमिटेड	सेर्तुङ्ग-१	सेर्तुङ्ग, तिप्लिङ्ग

५.५. सिंचाई

गाउँपालिका सतह एवं भूमिगत जल सिंचाईको स्रोत रहेको छ । कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र गाउँपालिकामा ठूलो संख्यामा जनता कृषिमा निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरी सबै खेतियोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा पुर्याउन सके रोजगारीका अवसर बढ्नुका साथै कृषि उत्पादनमा पनि प्रशस्त वृद्धि हुने देखिन्छ । नगरपालिकाका केहि भागहरुमा भूमीगत रुपमा रहेको जलस्रोतलाई उपयोग गर्न र लगानी र प्रतिफलको हिसाबले तत्काल सतह सिचाईमा जान नसकिने ठाउँहरुमा जमिनमुनीको पानीलाई प्रयोग गरी सिचित गर्नू उपयुक्त देखिन्छ ।

तालिका नं. ४१ : रुबीभ्याली गाउँपालिकामा सिंचाई स्थिति

क.सं	गा.वि.स. को नाम	कुल खेतीयोग्य जमिन (हे.)	कुल खेती गरिएको जमिन (हे.)		
			सिंचित खेत	अर्ध सिंचित खेत	सिँचाई योजनाको उपजलाधार
१	सेर्तुङ	९६५	२९	८५	बेलेङटार खोला, भाविल खोला, लिस्नु खोला
२	तिप्लिङ	१०४४	२६	७८	बेलेङटार खोला, भाविल खोला
३	लापा	७८४	३६	८९	ह्रङयाङ आँखु, घटिया खोला, बेलेङटार खोला,
जम्मा		२७९३	९१	२५२	

५.६ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाखा,भेडा नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन् । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरुको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरु जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोका भेडाहरुको विक्रिबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । त्यस्तै गरि भेटेनरी सेवा पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेको छ । गाउँपालिकामा पशुपालन अधिक मात्रामा हुने गरेको

देखिन्छ । पशुपालन व्यवसायलाई सहज बनाउन विभिन्न पशुपालन अधिक मात्रामा हुने गरेको देखिन्छ । पशुपालन व्यवसायलाई सहज बनाउन विभिन्न पशु सेवा केन्द्रहरु पनि गाउँपालिकामा संचालित रहेका छन जसको विवरण तल दिइएको छ ।

तालिका नं. ४२ :- पशु सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रहरु

क्र.सं.	**सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रको नाम**	**केन्द्र अन्तर्गत समेटिएका गा.वि.स.हरु**	**सदरमुकाम देखी दुरी (कोष)**
१	पशु **सेवा उपकेन्द, रि**	लापा	१३
२	पशु **सेवा केन्द,दार्खा**	तिप्लिङ्ग, सेर्तुङ्ग	११

माथिको तालिकामा गाउँपालिकामा पशु सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्रको नामावली तथा कार्यक्षेत्र देखाईएको छ जसले रुबीभ्याली गाउँपालिकामा कार्यरत रही आ-आफ्नो क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याई रहको छन् ।

५.६.१ पशु नश्ल

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशु पंक्षीहरुमा गाई, भैंसी, बाखा, भेडा आदि रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरु पाल्ने गरेको पाईन्छ । बाखा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरुसँग प्रजनन् गराउने परिपाटि बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरुमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालन सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो संख्यामा रहेका कम उत्पादन जनावरहरुले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरुको आहारा खाई दिने हुँदा सबै न्यून उत्पादक जनावरहरुलाई हटाएर उन्नत जातको जनावर किनेर पाल्दा उचित हुन्छ । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरु भविष्यको राम्रो माउमा विकसित गर्ने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरु संचालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरुमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले राम्रो फड्को मारेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रुपमा

व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि उद्योग स्थापना खासै हुन सकेको पाईदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरुको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरु विदेश पलायन हुनु र सो अनुरुप पशुपालनमा यान्त्रिकिकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पूँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा जनमानसमा पशुपालको कृषि अर्थतन्त्रमा योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

५.६.२ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोगहरु

कृषकहरुको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रुपमा रहेको पशुपंक्षीहरुको पालन यस गाउँपालिकामा निकै बढी मात्रामा रहेको देखिन्छ । पशुमा लाग्ने रोगहरु पशुपालन व्यवसायको समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । पशुपालनको विशेष शिक्षाको कमीले यो व्यवसायलाई पछाडी परिरहेको छ तर परम्परागत पशुपालन भन्दा केहि सुधार भएको छ । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरुमा रेविज, खारेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरतरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धि र जुका पर्दछन् । गाउँपालिकाको वन जंगलसँग जोडिएका वडाहरुमा एन्टी रेविज खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खारेत पिपिआर स्वाइन फिवरजस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा त्यत्तिकै रहेको पाइन्छ । यसका कारणहरुलाई हेर्दा, पशुको अवञ्छित आवत जावत तथा आयात, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी, आदि मान्न सकिन्छ । यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेके देखिन्छ ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरुमध्ये भ्यागुते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाको किसानहरुले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ । तापनि यी रोगहरु फाटफुट रुपमा देखिने गरेका छन् । गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाको विभिन्न वडाहरुमा समेत संचालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ । सामान्यतयता पशुपंक्षीमा ठूलो महामारी फैलिएको पाईंदैन । तथापी यहाँका पशुपंक्षीहरुमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीजजस्ता रोगहरुको प्रकोप रहेको छ भने पंक्षीहरुमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लु मुख्य रुपमा लाग्ने गरेको छ ।

तालिका नं. ४३ : पशुमा देखिएको रोगहरुको विवरण

S.N.	Disease	Animals				Other
1	Liver Fluke	Cattle	Buffalo	Goats		
2	HS@BQ	Cattle	Buffalo	Goats		
3	Pramphistomom	Cattle	Buffalo	Goats		
4	nerves sign	Cattle	Buffalo	Goats		
5	Respiratory sign	Cattle	Buffalo	Goats		
6	Cocciodiosis				Fowl	
7	Skin Lesions				Fowl	
8	Wound/Abscess	Cattle	Buffalo	Goats		
9	Red Urine	Cattle	Buffalo	Goats		
10	Abortion	Cattle	Buffalo	Goats		
11	Warble Infestation	Cattle	Buffalo	Goats		
12	Diarrhoea	Cattle	Buffalo	Goats		
13	Infertility	Cattle	Buffalo	Goats		
14	Mastitis	Cattle	Buffalo	Goats		
15	Distocia	Cattle	Buffalo	Goats		
16	Prolapse	Cattle	Buffalo	Goats		
17	Retained Placenta	Cattle	Buffalo	Goats		
18	Mange	Cattle	Buffalo	Goats		
19	Rabis	Cattle	Buffalo	Goats		Dog
20	Tick/Lice (External Parasite)	Cattle	Buffalo	Goats	Fowl	

21	Intestinal Helmenthis				Fowl	
22	Orf			Goats		
23	Parasitic Gastroenteritis	Cattle	Buffalo	Goats		Pig
24	Anoestrous	Cattle	Buffalo	Goats		
25	Indigestion/Anorexia	Cattle	Buffalo	Goats		
26	Tympany/Bloats	Cattle	Buffalo	Goats		
27	Magout wound	Cattle	Buffalo	Goats		
28	Cough	Cattle	Buffalo	Goats		
29	Pnoimonia	Cattle	Buffalo	Goats		
30	Gumbarrow				Fowl	
31	Cyst	Cattle	Buffalo	Goats		
32	FMD			Goats		
33	PPR			Goats		
34	Ranikhet				Fowl	
35	CRD				Fowl	

५.६.३ पशुपंक्षी फार्महरुको विवरण

(क) गाई/भैंसी/बाखा फार्महरुको विवरण

यस गाउँपालिकामा गाई भैंसी धेरै लगानीका फार्महरु छैनन् । गाउँपालिकामा बाखा,भेडा तथा कुखुरा पालनमा आकर्षण रहेको देखिन्छ । त्यसै गरी फार्महरुको यान्त्रिकरण तर्फ पनि प्रगति अति नै न्यून रहेको पाईन्छ । कृषकहरुले आफ्नो दैनिक

जीवनको लागि केही गाई, भैंसी, बाख्रा पालन गरे तापनि यसले व्यवसायिकता भने पाउन सकेको छैन । त्यस कारण, समग्रमा भन्नु पर्दा गाउँपालिकामा दुग्ध तर्फ व्यवसायिक उत्पादनले विस्तारित रुप लिएको छैन । व्यवसायिक फर्म बाहेक गाउँपालिकामा भएको पशुहरुको विवरण निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ४५ : गाउँमा भएका पशुको विवरण

क्र. सं.	वडा	गाई			भैंसी			बाख्रा		
		स्थानीय	वर्णश्वर	उन्नत	स्थानीय	वणेशंकर	उन्नत	स्थानीय	वर्णशंकर	उन्नत
१	१									
२	२									
३	३									
४	४									
५	५									
६	६									
	जम्मा									

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिका रहेका गाई, भैंसी तथा बाख्रा पालन सम्बन्धी विवरण देखाईएको छ । जसमा नगरमा कुल ५०५ स्थानीय बाख्रा, ६ उन्नत गाई, १ भैंसी रहेको छ । आँकडालाई हेर्दा पशुपालन लाई अझ व्यवस्थित र व्यवसायिकरण गर्नुपर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

५.६.४ गाउँपालिकामा दुग्ध बजारीकरण

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पशुपालन एक प्रमुख पेशाको रुपमा विकास भएको छैन । केहि कृषकले आफ्नो आफ्नो आवश्यकता परिपुर्ति लागि गाई भैंसी पालन गरेता पनि दुग्ध बजारिकरण भने फस्टाएको देखिँदैन उत्पादित केही दुध स्थानीय बजारमा पसलले सानो परिमाणमा प्रयोगमा ल्याएतापनि अन्य घरमा नै विभिन्न किसिमले प्रयोग गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकाको निजी स्तरका लघु दुग्ध उद्योगहरुको स्थापना भई गाउँपालिकाका ग्रामीण दुधको केही भागले सबल बजार सञ्जाल पाउन सफल भएको छैन । गाउँ विकासको लागि पशुपालन व्यवसायमा संभावना रहेता पनि यसलाई सफल बनाउन

सकेको देखिँदैन यसर्थ गाउँपालिकामा रहेको संभाव्यतालाई वास्तविकतामा बदल्न कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.६.५ मासु बजारीकरण

यस गाउँपालिकाले कुखुराले मासु उत्पादनमा आफूलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै लगेतापनि अन्य मासुका प्रकारमा थप व्यवसायिक बन्दै जानुपर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा बाखा/भेडाको मुख्य स्रोत पहाडी क्षेत्रहरु भएकोले कृषि सडक, बिजुली, खानेपानी तथा बजार र सम्बन्धित अन्य सुविधाहरुको अभावले गर्दा बाखा/भेडाको पालनबाट मासुको व्यवसायीकरण तर्फ अपेक्षित योगदान सम्भव हुन सकि रहेको छैन । मासुको बढ्दो माग, उपभोक्ताको बढ्दो क्रयशक्ति, गाउँपालिकामा संचालित परियोजनाहरुका कारण मासु व्यवसायमा सुधार आउने अवस्था भने पक्का छ यसको आधार नै व्यवसायिकता हो, कृषकले बैज्ञानिक पद्धतिका खोर बनाउने देखिन यसको प्रजनन, अहारा, स्वास्थ्य तथा बजार व्यवस्थापन तर्फ कृषकहरु सजग रहेको पाईन्छ । यसको समग्र असरले गर्दा पशु वधशाला तथा मासु जाँच ऐन (२०५५) कार्यान्वयन हुन समेत प्रशस्त आधारशिला तयार हुनेछन् ।

गाउँपालिका भरी संचालित मासु पसलहरुको संख्या १० रहेको छ । दैनिक राँगो/भैंसीको हप्तामा १००० के.जी. विक्रि हुनुका साथै १५० के.जी. कुखुराको मासु दैनिक खपत भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा मासु उत्पादनको स्थिति हेर्दा मासु उत्पादन गर्ने स्रोतहरुमा कुखुरा, राँगो/भैंसी रहेको छन् ।

५.७ उद्योग

जिल्ला सदरमुकाम धादिङ्गबेशी यस क्षेत्रको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र हो । यसका अतिरिक्त सम्पूर्ण गाउँपालिकामा हेर्दा लापा, ठुलोगाउँ, बोराङ्ग बजार आदी बजार केन्द्र तथा व्यापारिक केन्द्र हुन् ।

यस गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरु नभएता पनि कृषि तथा वा पैदावारमा आधारित साना उद्योगहरु करिब २५ वटा संचालनमा रहेका छन् । मह, बेसार, अदुवा, भटमास जस्ता कृषिजन्य घरेलु उत्पादनमा पनि क्रमश व्यवसायीक हुँदै जान थालेको छ । श्रीखण्ड, रुद्राक्ष, दालचिनी, चिउरी जस्ता वन पैदावारको पनि व्यवसायिक खेति सुरु भएको छ ।

५.८ व्यापार तथा उद्योगको विवरण

रुबीभ्याली गाउँपालिका स्थित लापा, ठुलोगाउँ, बोराङ्ग बजार आदी गाउँपालिकाको वजार केन्द्र हुन् । यस्ता बजारहरुबाट विशेष गरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ ।ठूलो भूमिमा विस्तार भएको समथर जमिन, कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरुको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कोशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरुको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले गाउँपालिकामा औद्योगिक विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । रुबीभ्याली गाउँपालिका अधिकांश बासिन्दाहरु कृषि पेशामा आवद्ध भएका छन् । विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरु उल्लेखनीय रुपमा आद्योगिक विकासतर्फ लागीसकेको छैनन । तथापी, स्थानीय माग कार्यमा केही मझौला, साना तथा घरेलु उद्योग भने संचालित छन् । जैविक मल उत्पादन उद्योग, सिलाई कटाई उद्योग, समिल तथा फर्निचर उद्योग, कुखुरा फार्म, पशु फार्म आदि यस गाउँपालिकामा रहेका केही औद्योगिक व्यवसायको उदाहरणहरु हुन् ।

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक कच्चा पदार्थ तथा विभिन्न स्रोत र साधनले रुबीभ्याली गाउँपालिकामा उद्योगको सम्भावना प्रचुर देखिन्छ तर लगानी, व्यवसायिकता तथा विभिन्न पुर्वाधारको असुविधाको कारण उद्योगमा अपेक्षित विकास हुन सकेको देखिँदैन । केही साना साना उद्योगहरु सञ्चालित भएतापनि रुबीभ्याली गाउँपालिका मात्र आवश्यकता परिपूर्ति गर्न सफल छन् । ती उद्योगहरुले राष्ट्रिय माग तथा अर्थतन्त्रको हिस्सा भने खासै ओगट्न सकेको देखिँदैन ।

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेको उद्योगले यस रुबीभ्याली गाउँपालिका लाई प्रतिनिधत्व गर्दछ । यसको विवरण तल देखाईएको छ ।

तालिका नं. ४८ : खानीखोला गाउँपालिकामा रहको उद्योगको विवरण

क्र.सं.	उद्योगको प्रकृतिक र किसिम	संख्या
१	फर्निचर/साना	७
३	सिलाई कटाई/साना	६
४	कम्प्युटर प्रशिक्षण/साना	१२
५	छपाई सम्बन्धी/साना	३

६	कुटानी, पिसानी, पेलानी/साना	१
७	निर्माण सम्बन्धी काम/साना	१
८	खाना नास्ता/साना	२९
९	अन्य/साना	३२
	जम्मा	१००

त्यसैगरी रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेको मुख्य व्यापारिक क्षेत्रको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको

तालिका नं. ४९ : मुख्य व्यापारिक क्षेत्र

क्र.सं.	साविक गा.वि.स. वा न.पाको नाम	मुख्य बजार	कैफियत
१	लापा	लापा	
२	लापा	ठुलोगाउँ	
३	सेर्तुङ्ग	बोराङ्ग बजार	
४	तिप्लिङ्ग	तिप्लिङ्ग	
५	सेर्तुङ्ग	सेर्तुङ्ग	

५.९. थोक तथा खुद्रा व्यापार

कृषि उपजहरु यस गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने गरेको छ। थोक व्यापार अन्तर्थत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल, तरकारी, फलफूल, माछा, गेडागुडी तथा मसला अन्य गाउँपालिकासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र ईलेक्ट्रोनिक्स सामानहरुका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो

मुलुकहरुबाट उत्पादन भई पैठारी गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरुको समेत उल्लेख्य मात्रामा थोक र खुद्राविक्रि यस नगरपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ ।

५.८.१ निकासी पैठारी स्थिति

गाउँपालिकाबाट बाहिर निकासी हुने वस्तुहरुमा तयारीमा खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दलहन, तेलहन, चाउचाउ, प्लास्टिक व्याग पाइप, रेडीमेट कपडा, इन्धन, विस्कुट, साबुन, निर्माण, सामग्री, लत्ता कपडा र दैनिक उपभोग्य वस्तुहरु छन् । आयात गरिने वस्तुहरुमा घरायसी सामानहरु, चिनी, साबुन इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरु, मोटर पार्टस, कपडा, मसलाहरु, मैदा मिश्रि, फलफुल तथा तरकारी रहेका छन् ।

५.८.२ ढुवानी तथा भण्डार व्यवस्था

गाउँपालिका भित्र उत्पादित मालसामानहरु गाउँपालिकाको एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुर्‍याउन ढुवानी साधनको रुपमा, खच्चरको प्रयोगमा रहेका छन् । गाउँपालिकाको सडक नभएकाले क्षेत्रहरुमा ढुवानी गर्न समस्या भएको पाइन्छ । कतिपय ठाउँहरुमा विभिन्न खोलाहरुमा पुल नभएका कारण विशेषत वर्षातको समयमा आवागमनको समेत समस्या रहेको सन्दर्भमा मालसामान ढुवानी गर्ने समस्या झन टड्कारोरुपमा रहेको छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक ढुवानी प्रणालीलाई सुदृढ गर्न विभिन्न खोला तथा नदीहरुमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा कृषकहरुले खाद्यान्नको उचित दरभाउ पाएमा व्यापारीहरुलाई विक्री गर्ने र व्यापारीहरुले त्यसरी खरिद गरेको खद्यान्न आफ्नै गोदाममा राखी ठूला परिमाणमा बिक्री गर्दछन् । गाउँपालिकाको कृषकहरुको आलु, तरकारी तथा फलफुल सुरक्षित राख्न पर्याप्त मात्रामा शीत भण्डारको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.९.३. स्थानीय उत्पादनहरुले बाह्रय उत्पादनसँग गर्नु परिरहेको प्रतिष्पर्धा

स्थानीय उद्योगहरुबाट उत्पादित वस्तुहरु चामल, तेल, दाल, पिठो, पोल्ट्री प्रोडक्ट, फलफूल तथा तरकारी सम्बन्धी उद्योगहरुले अन्य नगरपालिका,गाउँपालिका तथा भारतीय तथा चाइनिज सामग्रीसँग प्रतिष्पर्धा गर्नु परिरहेको छ । उद्यमशीलता, सिप विकास, बजारीकरण, सेवा कर्जा बजारको सुचनामा उद्यमीहरुको पहुँचको स्थिति, सिप विकास तालिम, उद्यमशिलता विकास तालिमका माध्यमबाट गाउँपालिकामा रोजगारी बढाउने, उद्योग इवसायमा बृद्धि गर्ने उद्देश्य पूर्ति गर्न यस गाउँपालिका लागि परेको छ । गाउँपालिकामा उद्योग व्यवसाय गर्ने एवं सिपमुलक तालिम गरी स-साना व्यवसाय गर्ने

व्यक्तिहरुलाई कर्जा बजारको सुचना नभएको र गाउँपालिकामा स्थापित वित्तीय संस्थाहरुबाट कर्जा लिनेहरुको संख्या व्यवसाय गर्नको लागी निकै कम रहेको देखिन्छ ।

५.९.४ स्थानीय कच्चा पदार्थको उपलब्धता र उपयोगको स्थिति

गाउँपालिकामा कृषिजन्य कच्चा पदार्थहरुमा धान, गहुँ, मकै, काष्ठजन्य र निर्माणजन्य आदि प्रमुख छन् । यी कच्चा पदार्थहरुमा आधारित विभिन्न उद्योगहरु स्थापना भई कच्चा पदार्थको उच्चतम उपयोग भएको पाइन्छ । व्यापारको प्रकृथिअनुसार खाद्यान्न धान, गहुँ, काष्ठजन्य वस्तुहरु व्यापारीहरुले अन्य गाउँपालिकाहरुबाट आयात तथा निर्यात गर्ने गरेको पाइन्छ ।

क) कृषि जन्य पदार्थ

गाउँपालिकामा कृषि जन्य कच्चा पदार्थहरुमा धान, गहुँ, उखु, फलफुल आदि प्रमुख छन् । यी कच्चा पदार्थहरुमा आधारित खाद्य मिल, उद्योगहरु स्थापना भई कच्चा पदार्थको उपयोग भएको पाइन्छ भने बढी भएको खाद्यान्न धान, गहुँ, तोरी व्यापारीहरुले अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा निकासी गर्ने गरेको पाइन्छ ।

ख) वनजन्य

(Myrsine semiserrata) don (Pyrus Pasia), lrnfpg] (Schima wallichii), चुत्रो (Berberis asiatica), साल (Shorea robusta) आदि रहेको छ । वन जंगलमा आधारित कच्चा मालमा साल, सिसौ, खयर र बाँस हो । साल, सिसौका काठहरु गाउँपालिका बाट आयात गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा रहेका अमुल्य जडीबुटी तथा विभिन्न प्राकृतिक कच्चा पदार्थको रुपमा उपयोग हुन सक्ने जडिबुटिहरुको प्रयोग व्यवसायिक तथा उद्योगको रुपमा भएको पाइँदैन तर कृषकरुले आफ्नो घरायसी प्रयोगमा अत्याधिकरुपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

५.९.५ प्रमुख स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण

कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने वस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला आदिले स्थानीय बजारको आवश्कता पुर्ति गर्नुको साथै यिनले गाउँपालिका बजारको रुपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन् । गाउँपालिकाको बढ्दो शरहीकरणका कारण स्थानीय बजारको आवश्कता पूर्ति गरेको देखिन्छ ।

५.१० अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरु

✓ गाउँपालिकामा आर्थिकविकास अन्तर्गत यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगार लगायत थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यता क्षेत्रहरु प्रशस्त रहेका छन् । समग्रमा यस गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या अझै उच्च रहेको छ ।

✓ गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे बाली, फलफूल, उखु, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरु रहेको छ । आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्कताअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन ।

✓ जनचेतना, सीप तथा व्यवसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीय बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरु रहेको छ ।

✓ गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा वस्ती विकास तथा अन्य निर्माणले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको उलब्धीतामा दिन प्रतिदिन कमी हुँदै गएको छ भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमश : क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ । जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरुको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाई वातावरणीय प्रदुषण कम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि एउटा वस्न लायक अनुकुल र सुरक्षित स्थानको जोहो गर्न सकिनेछ ।

✓ गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपंछी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई व्यवसायिक रुपमा विस्तार गरी यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरुको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरुमा दुध चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोर खोल्न, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ । जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

✓ यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणीय मित्रवत प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय

ग्रामीण इलाकाहरुमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारीको स्थिति श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ ।

✓ गाउँपालिकाले ओगटेका वन क्षेत्रहरुमा सालको वन, खयर, सियौ, पाइन, चिरका साथै उच्च स्थानहरुमा गुराँस, धुपी, निगालो, बेतवास, कटुस, चिलाउने, काफल, चौतारी, चिउरी लगायत व्यवसायिक महत्वका वनस्पति प्रजातियुक्त वन क्षेत्र हुनु, वन क्षेत्रको पुनरुत्पादन दर राम्रो हुनु आदि कारणले गर्दा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याउन र राजश्वमा वृद्धि गर्ने सकिने अवस्था रहेको छ । यसका अलावा जैविक विविधता संरक्षण प्रवर्द्धन, पर्यटम मार्फत समेत आर्थिक विकासमा उपयोग गर्न सकिने अवस्था छ ।

✓ गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरु जस्तै अमला, चेत्रो, सुगन्ध, कोकिला, झ्याउ, सजिवन, सुगन्धवाल, खोटो, लहरेगुर्जो, राजवृक्ष, बर्रो, कुरिलो, दालचिनी, पावन, तेजपात, तितेपाती, गुराँस, बोझो, पाखनवेद, टिमुर, रिट्ठाजस्ता जडिबुटिको खेतीको अलवा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारमुखी गर्न सकेमा सोक्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

✓ गाउँपालिकाको नजिक विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकिय क्षेत्र भएको कारणले यहाँ पर्यटनको विशिष्ट सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकाको आसपासमा पर्यटकिय होटेल व्यवसायहरुबाट प्रशस्त लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

✓ गाउँपालिकामा साथै देशमै बेरोजगारीको समस्या एक चुनौती रहेकोले यस गाउँपालिका समेत त्यसबाट प्रभावित छ र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरु नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको युवाहरुलाई व्यवसायिक तथा सिपमुलक तालिम प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति सिर्जना गर्न सकेमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले ठुलो योगदान पुऱ्याउने सम्भावना देखिन्छ ।

५.११ खानीको स्रोत र उपयोगको स्थिति

गाउँपालिकाको खानीसम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा निम्न पदार्थको खानीको सम्भाव्यता देखिन्छ ।

क्र.स	खानीको नाम	अवस्थित गा.वि.स

१	कोराण्डम	गणेश हिमाल श्रृखला
२	सिसा	गणेश हिमाल श्रृखला
३	मार्बल	गणेश हिमाल श्रृखला
४	तमा	गणेश हिमाल श्रृखला
५	हिरा	गणेश हिमाल श्रृखला
६	गन्धक	गणेश हिमाल श्रृखला
७	रुबी रातो	गणेश हिमाल श्रृखला
८	रुबी सेतो	गणेश हिमाल श्रृखला
९	फ्लाम	गणेश हिमाल श्रृखला

५.१२ पर्यटन

विश्व मानचित्रमा प्राकृतिक सुन्दरताले प्रख्यात दक्षिण एसियाकै प्रमुख पर्यटकीय गन्तब्यस्थल नेपाल उच्च हिमश्रृंखला हरियाली पहाड, मनोरम झरना, ताल तलैया, नदीनाला दुर्लभ वन्यजन्तु चराचुरुङ्गी वनस्पती जैविक विविधता एवम् एतिहासिक धार्मिक तथा सांप्कृतिक सम्पदाले सम्पन्न छ ।

राजधानी काठमाडौंसँग सिमाना जोडिइ नेपालको सांस्कृतिक धार्मिक एवम पर्यटकीय धरोहरको रुपमा रहेको धादिङ जिल्ला उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्वत देखि दक्षिणमा महाभारत लेकको चुरे पर्वतसम्म फैलिएर असँख्य सम्भावना बोकेको पहाडी जिल्ला हो । यो उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्वतदेखि दणमा महाभारत श्रृंखलासम्म फैलिएको नेपालको एकमात्र पहाडी जिल्ला हो ।

धादिङ जिल्लामा विशेषगरी तामाङ,चेपाङ, ब्राम्हण, क्षेत्री,मगर,गुरुङ लगायत जातिहरुको बसोवास रहेको छ । धादिङ पर्यटकीय हिसाबले अत्यन्त सम्भावना रहेको जिल्ला हो । धादिङ पर्यटकीय हिसाबले अत्यन्त सम्भावना रहेको जिल्ला हो । समुद्री सतहबाट २७५

मिटरको उचाईमा रहेको होचो भाग जोगिमारादेखि ७११० मिटरको उचाईमा रहेको उच्च भाग पाविल हिमालको साथै विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरु यस जिल्लाको अधिकांश गाविस देख्न सकिन्छ ।

५.१३. गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा वनपैदावार र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गरी सतह तथा भूमिगत विंचाइमा आधारित दिगो कृषि प्रणलीलाई नै मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ । साथै यो गाउँपालिका व्यापारिक केन्द्र तथा पर्यटकिय क्षेत्रको रुपमा समेत विकसित हुन सक्छ । कृषि, पशु एवं वनजन्य कच्चा पदार्थको सुलभ उपलब्धता, गाउँपालिकाको सबैजसो वडाहरुमा क्रमशः सडक, विजुली, पानी लगायत आधारभूत औद्योगिक पूर्वाधारको विकास तथा उद्योग स्थापनाका लागि शैक्षिक र औषधीय पर्यटन (Medical tourism) समेतका विकासको सम्भावना रहेको छ । अर्थतन्त्रका यिनै विशिष्ट क्षेत्रहरुमा गाउँपालिकाको विशिष्टता एवं प्राथमिकता केन्द्रित गर्न उपयुक्त देखिन्छ ।

५.१३ बैंकको विवरण

गाउँपालिकामा साना उद्योग व्यापार लगानी गर्न सहकारी संस्थाहरु मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा संचालित बैंकहरुको तथा वित्तिय संस्थाहरुको विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ५० : वित्तिय संस्थाहरुको विवरण

बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरु					
क्र.सं.	**साविक गा.वि.स.**	**सहकारी संस्था**	**फाईनान्स**	**विकास बैंक**	**बैंक**
१	तिप्लिङ्ग	२	०	०	०
	जम्मा	**२**	**०**	**०**	**०**

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा सेवा पुऱ्याउँदै आएका वित्तिय संस्था र बैंकहरुको विवरण देखाइएको छ ।

५.१५ संघ संस्था तथा विभिन्न समुहहरु

यस गाउँपालिकामा विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरुले समुदायमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा आफ्ना कार्यक्रमहरु संचालन गरिरहेका छन् । यहाँ रहेका सरकारी संस्थाहरु क्रमश गाउँपालिका कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, हूलाक, इलाका प्रहरी, कृषि सेवा केन्द्र, पशु सेवा केन्द्र आदि रहेका छन् । यसैगरी गैर सरकारी संस्थाहरुमा महिला सशक्तिकरण (प्रगति समूह), आमा समूह, गरीबी निवारण कार्यक्रम आदि जस्ता कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन् । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकामा विभिन्न समूहहरु युवा क्लबहरु, नागरिक समाज, राजनितिक दलहरु रहेका छन् ।

६.१ यातायात

यस गाउँपालिका अहिले सम्म सडक सन्जालमा जोडिएको छैन ।

तालिका नं. ५४ : गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	**गाउँपालिका केन्द्र पुग्न लाग्ने समय**
१	२ घण्टा
२	१.५ घण्टा
३	१० मिनेट
४	१ घण्टा
५	५ घण्टा
६	५ घण्टा

(ख) यातायात सेवा

गाउँपालिकाका सडक तथा यातायातको सुविधा छैन

ग) झोलुङ्गे पूल सम्बन्धी विवरण

झोलुङ्गे पूल विशेषत कम बजेट र छोटो समयमा बन्ने भएकोले यो पूल पहाड तिर धेरै भएको पाइन्छ । मानिसलाई एक ठाउँबाट अर्को ठाउँ सम्म पुग्न धेरै पहाड, पखरा काट्नुपर्ने हुन्छ तथा खोला तर्नुपर्ने हुन्छ जसले गर्दा दैनिक दिनचर्या एकदमै असहज हुने

गर्दछ। यो पूल एउटा पहाड देखि अर्को पहाडसम्म जोडिने र पूल बनेपछि खोला तरिरहने झन्झट हट्ने एवं आफ्नो गन्तव्यसम्म पुग्न सहज हुने भएकाले धेरै लोकप्रिय छ। त्यस्तै रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पनि गाउँबासीको दैनिक जिवन सहज हुनको लागी गाउँमा १२ वटा झोलुङ्गे पूल निर्माण गरिएको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ५६ : झोलुङ्गे पूल सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	झो.पु.को नाम	झो.पु.को ठेगाना
१		
२		
३		
४		
५		

६.२ संचार

सूचना र प्रविधिमा भएका नविनतम खोज तथा विकासको गाउँ, समुदाय, देश, अन्तरदेशलाई एउटा सीमहिन विश्व समुदायको रुपमा रुपान्तरित गरिदिएको छ। दिनानुदिन संचार प्रविधिको प्रयोग विस्तारित भइ रहेको छ। सन् १९९० सालको दशकमा सिमित जन संख्याले प्रयोग गर्ने संचारका माध्यमहरु हाल आधारभूत आवश्यकतामा परिणत भएको छ। ११०.३ प्रतिशत टेलिफोनको घनत्व ४६.५ प्रतिशत इन्टरनेटका प्रयोगकर्ता, रेडियोको राष्ट्रिय प्रसारणमा पहुँच ८८ प्रतिशत रहेको तथ्यांकले संचार क्षेत्रको तीब्र विकास र विकासका अन्य क्षेत्रमा यसको प्रभाव दर्शाउँछ।

हाल पत्र पत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग बढ्दै गएको छ। रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रेडियो बिहानी, धादिङ्ग एफ.एम, लाङटाङ एफ.एम, नारायणी एफ.एम, रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरु जिल्ला तथा केन्द्रबाट सिधा प्रशारण भएको सुन्न सकिन्छ। गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको 3G Network सेवा उपलब्ध छ।

गाउँपालिकामा NTC कम्पनीहरुले इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउँदै आइरहेको छन् भने डिस होम जस्ता माध्यमबाट गाउँपालिकाबासीले मनोरन्जनात्मक टि.भी. कार्यक्रमहरु प्रसारण गरिरहेको छन् ।

६.२.१ गाउँपालिकामा रहेका एफ.एम. रेडियोहरु तथा टेलिभिजन

यस गाउँपालिकामा विभिन्न सामुदायिक एफ.एम्. हरु प्रशारणमा छन भने राष्ट्रिय स्तरका रेडियो नेपाल पनि प्रसारण हुने गरेको पाइन्छ । जुन सुविधाबाट यस गाउँपालिकाको वासिन्दाले प्रत्यक्ष लाभ लिइरहेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा प्रशारणमा रही सुन्न सकिने एफ.एम. रेडियोहरुको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएका छ।

तालिका नं. ५७ : एफ.एम. रेडियो सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	एफ.एम. रेडियो
१	रेडियो बिहानी
२	धादिङ्ग एफ.एम
३	लाङटाङ एफ.एम
४	नारायणी एफ.एम

६.२.२ टेलिफोन/मोबाइल

सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस गाउँपालिकाको धेरै वडाहरुमा सिडिएमए, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकमजस्ता कम्पनीले उपलब्ध गराएको देखिन्छ।

६.२.३. हूलाक सेवा

गाउँपालिकामा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याइरहेको हूलाक सेवा हाल गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा कार्यरत छन् । हूलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठिपत्रहरु, रजिष्ट्री पत्रहरु, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरु सञ्चालित छन् ।

६.२.४. पत्रपत्रिका

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा कुनै पत्रपत्रिका प्रकाशित भएका छैनन् ।

तालिका नं. ५९ : पत्रपत्रिकाहरुको विवरण

दैनिक	साप्ताहिक	मासिक	वार्षिक	अन्य	जम्मा
०	०	०	०	०	०

६.३ विद्युत

६.३.१ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको सबै वडाहरुमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असूली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ (सन् २०११) को नतिजाअनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ । यसको विस्तृत विवरण तल देखाइएको छ ।

तालिका नं. ६१ :- बत्ती बाल्न गरिने श्रोत

साविक को गा.वि.स	हालको वडा नं.	बिजुली	मट्टीतेल	गोवरग्याँस	सोलार	अन्य	उल्लेख नगरिएको	कुल जम्मा
तिप्लिङ्ग	१,२	३९१	०	१	६८	१	३	४६४
सेर्तुङ्ग	३,४	४	०	१	३०१	५१०	१	८१७
लापा	५,६	५०२	७	०	३२४	११	९	८५३
जम्मा		८९७	७	२	६९३	५२२	१३	२१३४
प्रतिशत		४२.०३	०.३३	०.०९	३२.४७	२४.४६	०.६२	१००

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकाको विभिन्न वडाहरुमा बत्ती बाल्न प्रयोग गरिएको स्रोतको विवरण देखाईएको छ । जसमा बत्ती बाल्न विद्युत प्रयोग गर्नेको घरधुरी संख्या ८९७ (४२.०३ प्रतिशत) रहेको छ । त्यस्तै गाउँपालिकाको कुल घरधुरीको ७

(०.३३ प्रतिशत) ले मट्टितेल, ६९३ (३२.४७ प्रतिशत) ले सोलार र २ (०.०९ प्रतिशत) घरधुरीले गोबर ग्याँसको प्रयोग गरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा र तल स्तम्भमा देखाइएको छ ।

६.३.२ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

तालिका नं. ६३ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

साविक को गा.वि.स	**हालको वडा नं.**	**काठ/ दाउरा**	**मटीतेल**	**एल.पी. ग्याँस**	**कुइठा/ ठोरहा**	**गोबरग्याँस**	**बिजुली**	**उल्लेख नगरिएको**	**जम्मा**
तिप्लिङ्ग	१,२	४६१	०	०	०	०	०	३	४६४
सेर्तुङ्ग	३,४	८१४	०	१	०	१	०	१	८१७
लापा	५,६	८४४	०	०	०	०	०	९	८५३
जम्मा		२११९	०	१	०	१	०	१३	२१३४
प्रतिशत		९९.२९	०	०.०५	०	०.०५	०	०.६१	१००

वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकामा परिवारमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने प्रमुख इन्धनको रुपमा काठ तथा दाउरा सबैभन्दा बढी २११९ (९९.२९ प्रतिशत) रहेका छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ र तल स्तम्भमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.४ परिवारमा सुविधाको उपलब्धताको अवस्था

तालिका नं. ६४ : परिवारमा सुविधाको उपलब्धताको अवस्था

साविक को गा.वि.स	हालको वडा नं.		रेडियो	टेलिभिजन	केवल नेट	कम्प्युटर	इन्टरनेट	टेलिफोन	मोबाइल फोन	मोटर	मोटरसाइकल	साइकल	अरु वहान	रेफ्रिजेरेटर	कुनै सुविधा नभएको	उल्लेख नगरिएको
तिप्लिङ्ग	१,२	स.	१६१	३१	१	१	०	५	४८	०	२	०	०	०	२७५	१०
सेर्तुङ्ग	३,४	स.	३१५	१८	०	०	१	३	२८	०	०	०	२	०	४९०	०
लापा	५,६	स.	३८७	१०३	०	३	०	४	१३७	०	०	०	१	०	३८५	२२
जम्मा		स.	८६३	१५२	१	४	१	१२	२१३	०	२	०	३	०		३२

खण्ड ७ : सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा

७.१ शिक्षा

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रुपमा लिइन्छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तनिर्हित प्रतिभाहरुको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रही आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फि विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशोधन विकासको एक सशक्तमाध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अवलम्बन गरिएको छ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै सिलसिलामा यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती

देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिती, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरुको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ जसबाट रुबीभ्याली गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

७.२ साक्षरताको स्थिति

साभाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा रुबीभ्याली गाउँपालिका अन्य गाउँपालिका/नगरपालिका तुलनामा केही पछि रहेको देखिन्छ । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ७१.८५ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ । लैंगिक हिसाबले यो गाउँपालिकामा पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाईन्छ । जस्तैः यस गाउँपालिकाका पुरुषको साक्षरता दर ८३.१८ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ६३.५३ प्रतिशत मात्र रहेको छ । पुरुष र महिलाको साक्षरता दरमा लगभग १९.६५ प्रतिशतको फरक देखिन्छ । सबै भन्दा अग्रस्थानमा रहेको काठमाण्डौ जिल्लाको साक्षरता दर ८६.२५ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको रौतहत जिल्लाको साक्षरता दर ४१.६९ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको साक्षरताको स्थितीको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६६ : साक्षरता दर

साविकको गा.वि.स	हालको वडा नं.	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएका		जम्मा		जम्मा
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
तिप्लिङ्ग	१ २	४७७	३५९	५०	३३	३६०	५२८	०	०	८८७	९२०	१८०७
सेर्तुङ्ग	३ ४	७२१	६४०	६२	४८	६४१	१०८६	०	०	१४२४	१७७४	३१९८
लापा	५ ६	९११	७२३	८०	८४	५९५	१०५५	१	४	१५८७	१८६६	३४५३

जम्मा	२१०९	१७२२	१९२	१६५	१५९६	२६६९	१	४	३८९८	४५६०	८४५८
प्रतिशत	५४.१०	३७.७६	४.९३	३.६२	४०.९४	५८.५३	०.०३	०.०९	१००	१००	

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकाका साक्षरताको वडागत विवरण देखाईएको छ । यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको साक्षरता स्थिति वर्णन गर्नुपर्दा सबै भन्दा बढि साक्षरता दर हालको वडा नं. ५,६ अर्थात साविक को गा.वि.स लापामा ४७.३२ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ५७.४० प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ३८.७५ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै गरि सबै भन्दा कम साक्षरता दर हालक वडा नं. ३,४ अर्थात साविक को गा.वि.स सेर्तुङ्गमा रहेको छ जहाँको कुल साक्षरता दर ४२.५६ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ५०.६३ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ३६.०८ प्रतिशत रहेको छ ।

यसलाई तल स्तम्भमा राखिएको छ ।

७.२.१ शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ६७ : शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

लिङ्ग	स्कुल नगएको	प्राथमिक तह	नि.मा.वि. तह	मा.वि. तह	एस.एल.सी. तह	प्रमाण पत्र तह	स्नातक तह	स्नातकोत्तर तह र सोभन्दा माथी	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
पुरुष	१०५	१३५१	३२५	१०४	१०२	४४	१८	०	१	१३६	१४	२२००
महिला	९३	१२१४	२५१	४५	३६	१७	२	२	१	१३७	८	१८०६
जम्मा	१९८	२५६५	५७६	१४९	१३८	६१	२०	२	२	२७३	२२	४००६
प्रतिशत	४.९४	६४.०३	१४.३८	३.७२	३.४४	१.५२	०.५०	०.०५	०.०५	६.८१	०.५५	१००.००

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा विभिन्न शैक्षिक तह उर्त्तीण गरेको जनशक्ति देखाइएको छ । जसमा १९८ (४.९४ प्रतिशत) जना स्कुल नगएका, २५६५ (६४.०३ प्रतिशत) प्राथमिक तह, ५७६ (१४.३८ प्रतिशत) नि.मा.वि. तह, १४९ (३.७२

प्रतिशत) मा.वि. तह, १३८ (३.४४ प्रतिशत) एस.एल.सी.तह, ६१ (१.५२ प्रतिशत) प्रमाण पत्र तह, २० (०.५० प्रतिशत) स्नातक तह, २ (०.०५ प्रतिशत) स्नातकोत्तर तह र सो भन्दा माथि उध्ययन गरेको देखिन्छ भने २७३ (६.८१ प्रतिशत) ले अनौपचारिक शिक्षा हासिल गरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ साथसाथै तल स्तम्भ चार्टमा देखाईएको छ ।

७.२.४ गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण

(क) शैक्षिक पूर्वाधार तथा सेवा

विकासको प्रमुख आधार शिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरुको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रही आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पानशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमीका अनिवार्य रहन्छ । गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रयास भएतापनि अपेक्षित उपलब्धि भने प्राप्त गर्न सकिएको छैन । तथापि योजनाबद्ध रुपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवम् सेवा विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशोधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरुप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७२/७३ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ७१ : गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	संचालित कक्षा	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
१	नि.मा.वि.तह संचालन (१-८)	२	०	२
२	मा.वि. तह संचालन (१-१०)	४	०	४
३	प्रा.वि. तह संचालन (१-५)	१५	०	१५
जम्मा		२१	०	२१

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण देखाईएको छ जसअनुसार गाउँपालिकामा पठकपाठनमा लागि आ.व. २०७४/०७५ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण अनुसार गाउँपालिकामा अधारभूत तहमा १७ र माध्यमिक तहमा ४ गरी जम्मा २१ वटा शिक्षण संस्थाहरु रहेका छन् । शहरी क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको चापको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत विद्यालयको संलग्नता न्यून देखिन्छ त्यस्तै रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पनि सामुदायिक शिक्षण संस्था बढी रहेको छ ।

(ख) प्राविधिक शिक्षा

शिक्षा मानिसको जीवनको अमुल्य गहना हो । समय सँगै शिक्षाको क्षेत्र फराकिलो हुँदै गएको छ । विज्ञान प्रतिधिको विकास सँगै सैद्धान्तिक शिक्षा भन्दा सीपयुक्त प्राविधिक शिक्षाको माग दिन प्रति दिन बढ्दै गएको छ । प्राविधिक शिक्षाको माग र आजको आवश्यकता अनुसार विकास हुन नसके पनि यस प्रति लगानी र आकर्षण बढ्दो रहेको छ । तर नेपालका सुगम केन्द्रहरुमा प्राविधिक शिक्षा केन्द्रीत रहेको हुँदा यसको पहुँच सबैमा पुग्न सकेको छैन । यस कटु सत्यतालाई आत्मसाथ गर्दै प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहजता सिर्जना गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको फलस्वरुप नेपालको मुख्य समस्याको रुपमा रहेको बरोजगारीको पर्खाल तोडी शैक्षिक तथा आर्थिक विकासको बाटोमा अगाडी जानुपर्ने देखिन्छ ।

यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षा दिने संस्थाको रुपमा कुनै पनि संस्था रहेका छैनन् ।

७.२.५ शिक्षण संस्थाहरुमा कार्यरत शिक्षक/शिक्षिकाहरुको विवरण

तालिका नं. ७५ : स्वीकृत शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत श्रेणीगत शिक्षक विवरण

क्र.सं.	**शिक्षकको किसिम**	**स्थायी**

		महिला	पुरुष	जम्मा
१	प्र.शि	२०	२६	४६
२	नि.मा.शि.	१२	२०	३२
३	मा.शि.	२१	३८	५९
	जम्मा	५३	८४	१३७

माथिको तालिकामा स्वीकृत शिक्षक दरवन्दीमा कार्यरत श्रेणीगत शिक्षकहरु प्रा.वि, निमावि र माविको स्थायी शिक्षकको विवरण देखाइएको छ । जसमा स्थायी दरबन्दी अन्तर्गत प्रा.शि. ४६ जना, नि.मा.शि. ३२ जना, मा.शि. ५९ जना गरी जम्मा १३७ शिक्षकहरु देखिन्छ यस्तै लैङ्गिक हिसाबमा हेर्दा स्थायी दरबन्दीमा पुरषको संख्या २२.६२ प्रतिशतले बढी देखिन्छ यसलाई तल स्तम्भ चित्रमा देखिईएको छ ।

७.२.६ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरु

- विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु : विद्यार्थीहरु प्राथमिक तह पुरा नगर्दै विद्यालय छाड्ने, विभिन्न किसिमका छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको भएतापनि दलित, आदिवासीहरुको विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु शैक्षिक विकासको बाधकको रुपमा देखिएको छ ।
- कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनु : प्राथमिक तहको विद्यार्थीहरुको तथ्याङ्कलाई आधार मानेर हेर्दा कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारको आवश्यकतालाई इङ्गित गरेको छ ।
- दलित, आदिवासी जनजाति विद्यालय छाड्ने दर : गाउँपालिकाको औषत विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनुको मुख्य कारण आदिवासी र दलितहरुको विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनु हो ।
- विद्यालयहरु आर्थिक रुपले कमजोर हुनु : नेपाल सरकारबाट प्राप्त सीमित अनुदान तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरुले समेत आवश्यक श्रोत जुटाउन नसकेको कारणले बहुसंख्यक विद्यालयहरुको आर्थिक स्थिति निकै कमजोर देखिन्छ । दुर्बल आर्थिक अवस्थाले गर्दा शैक्षिक सामग्री जुटाउन तथा अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न बाधा पुगेको देखिन्छ ।

➢ अभिभावकहरु चनाखो नहुनु : बालबालिकाहरुको शैक्षिक प्रगतिबारे अभिभावकहरुको चासो कम हुनु तथा विद्यालयद्वारा समेत बालबालिकाहरुको स्थितिबारे अभिभावकलाई जानकारी नदिइनुले पनि शिक्षक गुणस्तरमा नकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

➢ शिक्षक दरबन्दी कम हुनु : दरबन्दी अनुसार शिक्षकको कमी हुनु तथा केही समयका लागि कुनै शिक्षकको अनुपश्थिति हुँदा कक्षाहरु खाली रहने गरेको देखिन्छ । यसरी शिक्षकहरु तालिममा जाँदा, सुत्केरी बिदा वा सञ्चित बिदामा रहँदा विद्यालयले अल्पकालिन शिक्षकको व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छैन । एकातिर नेपाल सरकारबाट आवश्यक दरबन्दी उपलब्ध नहुनु अर्कोतर्फ स्थानीय निकाय एवम् व्यवस्थापन समितिले त्यसको आवश्यक व्यवस्था गर्न नसक्नु आदि कारणले गर्दा आवश्यक प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिएको देखिंदैन ।

➢ राजनीतिकरण हुनु : विभिन्न राजनीतिक पार्टीहरुले शिक्षकहरुको संगठनहरु मार्फत शिक्षकहरुलाई आफ्नो पार्टीको स्वार्थ पूरा गर्न प्रयोग गरिरहेको देखिएको छ । राजनीतिक पार्टीहरुको दबावका कारण जिल्ला शिक्षा कर्यालयले त्यस्ता शिक्षकहरु माथि अनुशासनको कारवाही समेत गर्न नसकेको पाइएको छ । यस बाहेक व्यवस्थापन समिति समेत शिक्षकहरुलाई आफ्नो दलगत स्वार्थ परिपूर्ति गर्ने साधनका रुपमा प्रयोग गर्दै आएको देखिएको छ ।

➢ शिक्षकहरुमा प्रतिबद्धताको कमी : शिक्षकहरुले शिक्षण पेशालाई आत्मसात गर्न नसक्नु तथा विद्यार्थीले प्राप्त गर्ने प्रतिफलको जिम्मेवारी लिन नसक्नु पनि शैक्षिक प्रगतिको बाधकको रुपमा देखा परेको छ । प्रायः पठक पाठन समयमा नसिद्धिनु पनि मुख्य समयस्याको रुपमा देखिएको छ ।

➢ आधुनिक प्रविधिको प्रयोग नहुनु : सुचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आएका अत्याधुनिक परिवर्तन र सुविधाबाट बहुसंख्यक विद्यालयहरु बञ्चित हुनुले पनि शैक्षिक विकासमा बाधा पुगेको देखिन्छ । प्रायः धेरै विद्यार्थी र शिक्षकहर कम्प्युटर र इन्टरनेटको प्रयोगको सुविधाबाट बञ्चित रहेको छन् ।

७.३ स्वास्थ्य

नेपालको संविधानले प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई राज्यबाट प्राप्त हुने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशूल्क प्राप्त गर्ने तथा स्वास्थ्य सेवामा सबैको समान पहुँच रहने कुरालाई मौलिक हकको रुपमै प्रत्याभूत गरेको छ । यसरी यो आधारभूत सेवालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गर्न चौधौं योजनामा निम्न बमोजिमका स्वास्थ्य कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्य लिइएको छ ।

- बाल स्वास्थ्य तथा पोषण ।
- परिवार स्वास्थ्य तथा सूरक्षित मातृत्व ।
- क्षयरोग नियन्त्रण ।
- यौनरोग तथा एच.आई.भी. र एड्स नियन्त्रण ।
- नसर्ने रोगको रोकथाम तथा उपचार ।
- कुष्ठरोग निवारण
- औलो, कालाजार निवारण
- अन्य कीटजन्य रोग नियन्त्रण एवं प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन
- मुख तथा मानसिक स्वास्थ्य
- आँखा सेवा, डिप स्टिक टेस्ट मार्फत मृगौला जाँच ।
- विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम मार्फत निशूल्क आँखा जाँच ।
- वातावरणीय स्वास्थ्य प्रवर्द्धन तथा सोको लागि समूह परिचाल ।
- मनोसामाजिक तथा मानसिक स्वास्थ्य ।
- प्रौढवस्था (Geriatric) को स्वास्थ्य प्रवर्द्धन ।
- जनशक्ति विकास तथा सेवा विस्तार ।
- थप स्वास्थ्य सेवाहरुको विस्तार ।
- रक्त सञ्चार सेवाको स्थापना तथा विस्तार ।
- स्वास्थ्य शिक्षँ सूचना तथा सञ्चार ।
- आयुर्वेद तथा पूरक चिकित्सा ।

- कम्तीमा ११ प्रकारका खोपको निशूल्क व्यवस्था मार्फत जिल्ला स्तरमा पूर्ण खोप घोषणा कार्य गरी उपलब्धताका सुनिश्चितता ।
- विपन्नलाई नौ प्रकारका रोगमा निशुल्क उपचार ।
- सबै नागरिकलाई मृगौलाको निशुल्क डायलासिस सेवा विस्तार ।

यस गाउँपालिका सुगम नरहनुका साथै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार पनि अनुकुल देखिन्छ । राजनितिक रुपमा ६ वडाहरुमा विभाजित यस गाउँपालिकाका धेरैजसो जनताले आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेको छैनन् । गाउँका केन्द्र क्षेत्रका जनताहकरुको पहूँच सहज देखिएतापनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान सम्भव छैन । हेल्थपोष्टहरुमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरु छैनन् । तथापी ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ । यस गाउपालिकामा रहेको स्वास्थ्य चौकीहरुको विवरण निम्नअनुसार छ ।

तालिका नं. ७६ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

सि.नं.	**साविक गा.वि.स./नपाको नाम**	**स्वास्थ्य केन्द्रको प्रकृति (स्वास्थ्य चौकी, प्रा.स्वा.के, आयुर्वेद, अस्पताल)**	**अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाको शैया संख्या गोटा**	**प्रस्तावित गापा/नपाको वडा नं.**
१	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई, कपुरगाउँ	स्वास्थ्य इकाई	-	
२	लापा स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	-	
३	सेर्तुङ्ग स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	-	
४	तिप्लिङ्ग स्वास्थ्य चौकी	स्वास्थ्य चौकी	-	

तालिका नं. ७७ : रुबीभ्याली गाउँपालिकामा देखिएका प्रमुख रोगहरुको विवरण

गाउँपालिकामा देखिएका प्रमुख १० रोगहरु			
क्र.सं.	**रोगहरुको नाम**	**क्र.सं.**	**रोगहरुको नाम**
१	टाउको दुख्ने	६	तल्लो स्वास नलिको संक्रमण
२	स्वास नलिको तिब्र संक्रमण	७	चोटपटक
३	ग्यास्ट्रिक	८	टाइफाइड
४	झाडा पखाला	९	पेट दुख्ने
५	तिब्र ज्वरो	१०	आउँ

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको सर्भेक्षण अनुसार करिब आधाजति जनसंख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ । आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहुँचवाला व्यक्तिहरु मात्रले यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पाइन्छ । स्थानीय समुदायहरु, स्थानीय गैरकारी निकायहरुका प्रतिनिधीहरुको अभिव्यक्ति अनुसार यस गाउँपालिकामा मातृ तथा शिशु मृत्युदर गम्भीर समस्याको रुपमा रहेको छ ।

यस क्षेत्रमा आपतकालिन प्रसुती सेवा (Emergency Obstetric Care) को अभावको कारणले गर्दा उत्पन्न हुने परिस्थिति नै मातृमृत्यदर (Maternal Morality) को सबै भन्दा प्रमुख कारण बनेको छ । समस्याको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा ज्ञानको कमी, लक्षणहरुको (Symptoms) गम्भीरता सम्बन्धि बुझाइमा कमी, औषधी उपचार प्रणाली (Medical System) माथिको विश्वासमा कमी, स्वास्थ्य सेवाका लागि यात्रा गरिहरनुपर्ने दुरी सम्बन्धी कुराहरु, सेवाको लागत, परम्परागत विश्वास, गरिबी न्यून गर्ने सामाजिक, आर्थिक अवस्था जस्ता विविध प्रकारका तत्वहरुको कारणले गर्दा आपतकलीन सेवामा कमी आउने गरेको देखिएको छ ।

गाउँपालिकाको विभिन्न वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकी रहेको देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ। दुर्गम वडाहरुमा बस्ने परिवारहरुले स्वास्थ्य सेवाका लागि धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने वर्षातको समयमा अझ कठिनाई झेल्नु पर्ने अवस्था छ ।

७.४ खेलकुद तथा मनोरञ्जन

राज्यको सामाजिक न्याय र समावेशीकिरणको नीति अन्तर्गत स्वस्थ्य, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकुद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने नीति रहेको छ । खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको चौतर्फि विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यताअनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको बिकास लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ । यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरु छोडेको छ । ती स्थानहरुमा खेलकुदको लागि केहीमात्र पूर्वाधार भइरहेको देखिन्छ ।

गाउँपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी केही समितिहरु गठन गरेका छन् । खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रुपमा बिकास गर्ने देशको नीतिअनुसार विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरुको आयेजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याएरहेको छन् । समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरुको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नपुर्ने आवश्कता देखिएको छ । हालका दिनहरुमा आएर निजी क्षेत्रहरुबाट पनि क्रिकेट, फुटबल, भलिबल जस्ता केही खेलहरुमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ । यस क्रमलाई केन्द्रिय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारी गरी विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरन्जनलाई विकास गरी बालबालिका तथा युवापुस्तालाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरु तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक रुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, खेलकुद प्यारािफट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरुलाई खेलकुद सामग्री उपलब्ध गराउने आदि जस्ता कार्यहरु खेलकुद विकासको लागि गर्नुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरुमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकामा रहेका सम्भावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न विद्यालयको खेल मैदान र खेलमैदान भनी प्रयोगमा आएका मैलान गरेर जम्मा १७ वटा खेलकुद मैदान रहेको छ । गाउँपालिकाको खेलकुद तथा मनोरञ्जलाई विकास गरी गाउँपालिका बासीलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरु तयार पारेका छन् । ति योजनाहरुमा फुटबल मैदान स्थापना गर्नुपर्ने, स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने खेलकुद पेराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरुलाई खेलकुद सामग्री उपलब्ध गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

७.५ सामाजिक सूरक्षा

७.५.१ शान्ति सुरक्षा

सूरक्षाको प्रत्याभूति देशको संविधानमा सुनिश्चित हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरुलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यत्तिकै महत्पूर्ण भूमिका रहन्छ ।

धादिङ्ग जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरुमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरु रहेका छन् । । यस्तै रुबीभ्याली गाउँपालिकाको शान्ति सुरक्षाको विवरणात्मक विश्लेषण तल दिईएको छ ।

तालिका नं. ८९ : प्रहरी कार्यालयको विवरण

क.सं.	**प्रहरी ईकाईहरु**	**ठेगाना**
१	सेर्तुङ्ग **प्रहरी चौकी**	वडा नं. ३

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरु यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । गाउँमा सानातिना झै-झगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसा घटनाहरु भएको स्थानीयबासीको भनाई छ ।

ईलाका प्रहरी कार्यालयको प्रत्यक्ष सुरक्षा जिम्मेवारी भित्र रहेको यस गाउँपालिकामा विभिन्न सामाजिक समस्याहरुको उजुरी पर्ने गरेको छ । सुरक्षा चुनौतीको सामना गरी भविष्यमा हुन सक्ने घटनाको न्यूनिकरणका लागि यातायातको पहँच पुर्याएर प्रहरी कार्यालयसँग सवारी सधन हुनुपर्ने, महिला ब्यारेकको व्यवस्था हुनुपर्ने, महिला हिरासत अलग्गै बनाउनुपर्ने, प्रहरी कार्यालयहरुको ब्यारेक नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने र पुराना ब्यारेक बेलाबेलामा मर्मत गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

७.५.२ सामाजिक सूरक्षा भत्ता

गाउँपालिकामा आ.व. २०७४/७५ सम्म सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउनेहरुको संख्या तालिकामा दर्शाइएको छ । भत्ता पाउनेहरुमा जेष्ठ नागरिक १११८ जना, दलित जेष्ठ नागरिक ३१ जना, एकल/विधवा महिला २६३ जना, अपाङ्ग (पूर्ण र आशिंक) ५४ जना र तथा ५ वर्ष मुनिका दलित बालबालिका १११ जना रहेका छन भने ११३८ जनाले जेष्ठ नागरिक औषधी उपचार खर्च बुझेका छन ।

तालिका नं. ९० : गाउँपालिकामा सामाजिक सूरक्षा भत्ता पाएका व्यक्तिहरुको विवरण

वडा नं.	जेष्ठ अन्य	दलित जेष्ठ	एकल महिला	विधवा महिला	अपाङ्ग		५ वर्ष मुनिका दलित बालबालिका	जेष्ठ नागरिक औषधी उपचार	जम्मा
					पूर्ण	आंशिक			
१	१७७	०	०	२१	७	१०	०	१७६	३९१
२	१२०	१२	०	२५	४	५	३१	१२४	३२१
३	२०६	४	०	४४	०	७	१३	२०८	४८२
४	१९४	३	०	३९	३	९	२७	१९५	४७०

५	२८७	१०	१	९२	३	४	२६	२९८	७२१
६	१३४	२	०	४१	०	२	१४	१३७	३३०
जम्मा	१११८	३१	१	२६२	१७	३७	१११	११३८	२७१५

७.५.३ बृद्धबृद्धाहरुको अवस्था

जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा, ७० वर्ष उमेर नाघेका ७.२३ प्रतिशत (६९१जना) बृद्धबृद्धाहरु रहेका छन् । शारिरीक जीर्णताका कारण परिवारजनहरुको समेत पर्याप्त हेरचाह नपुग्ने यो समुदायको सामाजिक अवस्था अत्यन्त कष्टप्रद रहेको छ । बृद्धहरुको बनोरञ्जनका लागि कुन विशेष स्थल वा कार्यक्रमको निर्माण वा तयारी देखिँदैन । पश्चिमा संस्कृतिको प्रभावले हाम्रो संस्कृतिको मुल मर्म र बृद्धजन तथा नयाँ पुस्ताबीचको पारस्परिक सुमधुर सम्बन्धलाई असर पार्ने सम्भावना बढ्दै गएको छ । राज्यको तर्फबाट ७० वर्ष माथिका सबै जेष्ठ नागरिकहरुलाई दिइने भनिएको बृद्ध भत्ता समेत सबैले पाउन सकेका छैनन् । यस गाउँपालिकामा अर्ध बृद्धावस्थाकै हाराहारिमा रहेको ६०-६४ वर्षको ४.४१ प्रतिशत (४२२ जना) , ६५-६९ वर्षका २.९८ प्रतिशत (२८५ जना) र ७० भन्दा माथी गरी जम्मा ७.२३ प्रतिशत (६९१ जना) र थप बृद्ध नागरिकहरुको लागि समेत राज्यले कुनै विशेष कार्यक्रम ल्याएको छैन । र यस स्थितिलाई कसरी सहज बनाउने र गाउँपालिकामा जिवीत यी जेष्ठ नागरिकहरुको अमुल्य अनुभवबाट नयाँ पीढीले कसरी अनुभव र शिक्षा प्राप्त गर्ने भन्नेबारे अध्ययन र योजना बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

७.७ अपाङ्गगताको विवरण

खासगरी व्यक्तिहरुमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याको कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्राकोप, कपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन् । जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरु गरिनुपर्दछ । नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरुको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्वर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गगता सम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी

कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति:हरुको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ ।

२०६८ सालको जनगणना अनुसार नेपालमा कुल जनसंख्याको १.९४ प्रतिशत (५,१२,३२१ जना) जनसंख्यामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता देखिएको छ । जसमध्ये शारीरिक अपाङ्गता ३६.३ प्रतिशत, दृष्टिविहिन १८.५ प्रतिशत, मानसिक अपाङ्गता ६ प्रतिशत, बोद्धिक अपांगता २.९ प्रतिशत, बहु अपाङ्गतामा ७.५ प्रतिशत रहेको छ । यसै गरी यस खानीखोला गाउँपालिकाको अपाङ्गताको अवस्थाको अध्ययन गरिएको छ जसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९३ : अपाङ्गताको विवरण

	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण, दृष्टिविहिन	स्वरबोलाई सम्बन्धी	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहु अपाङ्गता	जम्मा
पुरुष	६०	४३	४१	६	१६	१०	६	१४	१९६
महिला	३६	५१	२८	५	२	४	४	१३	१४३
जम्मा	९६	९४	६९	११	१८	१४	१०	२७	३३९
प्रतिशत	२८.३२	२७.७३	२०.३५	३.२४	५.३१	४.१३	२.९५	७.९६	१००.००

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा अपाङ्गताको अवस्थालाई हेर्दा अपाङ्गता भएको जनसंख्या ३.५५ प्रतिशत (३३९ जना) रहेको छ । जसमा शारिरिक अपाङ्गता भएका ९६ (२८.३२ प्रतिशत), दृष्टविहिन सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ९४ (२७.७३ प्रतिशत), श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ११ जना (३.२४ प्रतिशत), स्वर बोलाई सम्बन्धी समस्या भएका १८ जना (५.३१ प्रतिशत) देखिन्छन् भने बौद्धिक अपाङ्गता भएका १० जना (२.९५ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । साथै मानसिक अपाङ्गता १४ जना (४.१३ प्रतिशत) र बहु अपाङ्गता २७ (७.९ प्रतिशत) रहेका छन् । यो विवरणलाई तल स्तम्भ चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

माथिको तालिका र स्तम्भको अध्ययन गर्दा यस रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पनि आवश्यक नीती तथा कार्यक्रमहरु ल्याउनु पर्ने देखिन्छ सरकारले अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण निर्देशिकासमेत जारी गरी वितरण गरिरहेको छ । अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहिन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहु अपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचय पत्र), तह ख-नीलो रङको परिचय पत्र), तह ग पहेलो रङको परिचय पत्र र तह घ (सेतो रङको परिचय पत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ । हाल सम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरु सञ्चालन गरिएतापनि यीनीहरुको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायमबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीइ स्रोत साधन र निकायहरुमा यो समुदायको पहुँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

७.८ खानेपानी तथा सरसफाई

गाउँपालिका स्वच्छ र सफा हुनुपर्छ । खानेपानी स्वच्छ जीवनको प्रमुख आधार हो । खानेपानी सुरक्षित नुहँदा विभिन्न दुषित तथा असुरक्षित पानीबाट लाग्ने रोगको जोखिम हुन्छ । खानेपानी सुरक्षित राख्न त्यस ठाउँको वातावरण पनि सफा र स्वच्छ रहनु पर्दछ । खानेपानीमा प्रयोग गरिएको स्रोतको आधारमा गाउँ तथा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य स्थिति निर्धारण गर्न सकिन्छ । सुरक्षित खोनपानीको प्रयोगबाट विभिन्न रोगको जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकाको खानेपानीको स्थिति बुझ्न तल गाउँबासीहरुले खोनेपानीमा प्रयोग गरेको स्रोतको विवरण देखाईएको छ ।

७.८.१ परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य श्रोतको विवरण

तालिका नं. ९४ : परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको मुख्य श्रोत

	धारा / पाइप	**ट्युबवेल / इनार /कुवा**	**ढाकिएको इनार / कुवा**	**खुला इनार /कुवा**	**मूल धारा**	**नदी / खोला**	**अन्य**	**उल्लेख नगरिएको**	**जम्मा**
जम्मा	१६४६	०	२	१८	४४३	७	५	१३	२१३४

प्रतिशत	७७.१३	०	०.०९	०.८४	२०.७६	०.३३	०.२३	०.६२	१००.००

रुबीभ्याली गाउँपालिकाको खानेपानीको प्रमुख स्रोत धारा भएकोले गाउँका परिवारहरुले सबैभन्दा बढी १६४६ (७७.१३ प्रतिशत) धारा पाईपको प्रयोग गरेको पाइएको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकामा मूल धाराको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४४६ (२०.७६ प्रतिशत), खुला ईनार/कुवाको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या १८ (०.८४ प्रतिशत), नदी तथा खोलाको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ७ (०.३३ प्रतिशत) रहेको छ त्यस्तै ट्युबवेल/हाते पम्पको प्रयोग गर्नेको संख्या ० छ भने ढाकिएको ईनार/कुवाको प्रयोग गर्ने २ (०.०९ प्रतिशत) रहेको पाईयो । गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तल स्तम्भमार्फत स्पष्ट पारिएको छ।

७.८.२ खानेपानीको विवरण

तालिका नं. ९५ गाउँपालिका प्रयोग भएको खानेपानीको स्रोतको विवरण

साविकको गा.वि.स	**हालको वडा नं**	**धारा / पाइप**	**ट्युबवेल / हाते पम्प**	**ढाकिएको इनार/ कुवा**	**खुला इनार / कुवा**	**मूल धारा**	**नदी / खोला**	**अन्य**	**उल्लेख नगरिएको**	**जम्मा**
तिप्लिङ्ग	१,२	३९६	०	०	५	५४	६	०	३	४६४
सेर्तुङ्ग	३,४	४८४	०	१	१	३२५	०	५	१	८१७
लापा	५,६	७६६	०	१	१२	६४	१	०	९	८५३
जम्मा		१६४६	०	२	१८	४४३	७	५	१३	२१३४
प्रतिशत		७७.१३	०	०.०९	०.८४	२०.७६	०.३३	०.२३	०.६२	१००.००

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको विभिन्न वडाहरुका घरधुरीहरुले प्रयोग गर्ने खानेपानीको विभिन्न श्रोतको विवरण तालिकामा देखाइएको छ । जसमा खानेपानीको मुख्य स्रोतको सबै वडाहरुमा सबैभन्दा बढी धारा तथा पाइपको १६४६ घरधुरी (७७.१३ प्रतिशत) प्रयोग गरेको देखिन्छ । दोस्रो ठूलो स्रोतको रुपमा मुल धाराको ४४३ घरधुरी (२०.७६ प्रतिशत) प्रयोग गरेको देखिएको छ । सुरक्षित खानेपानीको स्रोतको रुपमा धारा तथा पाइपको स्रोतलाई मानिन्छ । तुलनात्मक रुपमा गाउँपालिकाको हालको वडा नं. ५,६ साविकको लापा गा.वि.स मा सबै भन्दा बढी ८९.८० प्रतिशत घरधुरीले धारा तथा पाईपलाई मुख्य पानीको स्रोतको प्रयोग गरेको छन् यसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ र तल स्तम्भमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) पछिल्ला तथ्याङ्क अनुसार नगरपालिकाको खानेपाने प्रयोगको अवस्था

तालिका नं ९६ गाउँमा खानेपानी प्रयोगको अवस्था

वडा नं.	खानेपानी पहुँचको अवस्था	खानेपानीको प्रकृति
१	९५ प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा
२	१०० प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा
३	९५ प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा
४	८० प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा
५	६० प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा
६	१०० प्रतिशत	पाईप, कुवा, खोला,धारा

७.८.३ शौचालयको विवरण

तालिका नं ९८ : शौचालयको प्रकार

फ्लस भएको (सेप्टिकट्याङ्क)		साधारण	चर्पी नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
जम्मा	१७८	५१४	१४२९	१३	

प्रतिशत	८.३४	२४.०९	६६.९६	०.६१	१००.००

माथिको तालिकामा रुबीभ्याली गाउँपालिकाको घरपरिवारले प्रयोगगर्ने शौचालयको प्रकारलाई उल्लेख गरिएको छ । विवरणलाई हेर्दा घरमा शौचालय नभएको घरपरिवार संख्याको ६६.९६ प्रतिशत अर्थात १४२९ घरपरिवार शौचालय विहिन रहेको देखिन्छ भने फ्लस भएको (सेप्ट ट्याङ्की) आधुनिक शौचालय प्रयोग गर्नेको परिवार १७८ (८.३४ प्रतिशत) रहेको छ । त्यस्तै साधारण शौचालयको प्रयोग गर्नेको संख्या ५१४ (२४.०९ प्रतिशत) । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तल स्तम्भ चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

शौचालयको विवरण

७.८.४ वडागत शौचालयको संख्याको विवरण

तालिका नं ९९: वडागत शौचालयको संख्याको विवरण

साविकको गा.वि.स	हालको वडा नं.	फ्लस भएको (सेप्टिकट्याङ्क)	साधारण	चर्पी नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
तिप्लिङ्ग	१,२	२१	१४१	२९९	३	४६४
सेर्तुङ्ग	३,४	३२	११८	६६६	१	८१७
लापा	५,६	१२५	२५५	४६४	९	८५३
जम्मा		१७८	५१४	१४२९	१३	२१३४
प्रतिशत		८.३४	२४.०९	६६.९६	०.६१	१००.००

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार रुबीभ्याली गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाका प्रत्येक घरधुरीमा भएको शौचालयको अवस्थालाई अध्ययन गर्दा हालको वडा नं ३,४ साविकको सेर्तुङ्ग गा.वि.स मा सबैभन्दा बढी शौचालयको प्रयोग नगरेको पाइयो भने वडा नं ५ र ६ मा फ्लस भएको (सेप्टिकट्याङ्क) शौचालय प्रयोग भएको देखिन्छ भने बाँकी अहिलेको

समयअनुसार सबै वडाहरुमा शौचालय प्रयोग नगर्नेको परिवार संख्या बढी रहेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

७.९ सर सफाईको अवस्था

देशका कतिपय भागहरुमा सामुदायिक स्वास्थ्यका हिसावले हानिकारक खुला रुपमा दिसाव पिसाव गर्ने प्रबृत्ति रहेको छ। यो मानव सभ्यता र व्यक्तिगत स्वास्थ्यका दृष्टिले समेत अवञ्चित कार्य हो। तर हालका वर्षहरुमा सञ्चार माध्यमहरु क्षेत्रको सकारात्मक भूमिका शिक्षाको विकास र विस्तारले आम जनसमुदायलाई खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषण गर्ने कार्य भईरहेको छ। पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार गाउँमा भएको सरसफाईको अवस्था तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तलिका नं १०० सरसफाईको विवरण

वडा नं.	शोचालय भएका घरधुरी (प्रतिशतमा)	अब कायम हुने ईकाइमा रहने सार्वजनिक शौचालय (वटा)
१	२०	०
२	६०	०
३	९०	०
४	९०	०
५	६०	०
६	१००	०

देशका कतिपय भागहरुमा सामुदायिक स्वास्थ्यका हिसावले हानिकारक खुला रुपमा दिसाव पिसाव गर्ने प्रबृत्ति रहेको छ। यो मानव सभ्यता र व्यक्तिगत स्वास्थ्यका दृष्टिले समेत अबाञ्चित कार्य हो तर हालका वर्षहरुमा सञ्चार माध्यमहरु क्षेत्रको सकारात्मक भूमिका शिक्षाको विकास र विस्तारले आम जनसमुदायलाई खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषण गर्ने कार्य भईरहेको छ। यस रुबीभ्याली गाउँपालिका पूर्ण दिसापिसाब मुक्त क्षेत्र घोषण भएका छैन ।

७.१० फोहर मैला व्यवस्थापन

गाउँपालिकालाई सधैं सफा राखी वातावरण मैत्री, घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै आएको क्रममा वडा नागरिक, मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र टोल विकास संस्था टोल सुधार समाज र विपद व्यवस्थापन समितिको अगुवाई र सहकार्यमा टोल तथा वडास्तरमा अभियानको रुपमा सञ्चालन भएको पाइन्छ । शहरीकरणको धेरै प्रभाव नभएको रुबीभ्याली गाउँपालिकामा स्वच्छ हावापानीको र प्राकृतिक वातावरणको अनुभव गर्नसकिन्छ । तर पनि दैनिक जीवनबाट निस्किएको फोहरलाई उचित व्यवस्थापन गर्न सकिएको खण्डमा फोहर मैलाको व्यवस्थापन हुन्छ । जसले गाउँबासिन्दालाई स्वास्थकर जीवन जिउन मद्दत गर्दछ ।

खण्ड ८ : बन तथा वातावरण

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पति

रुबीभ्याली गाउँपालिका वन वातावरण र जैविक विविधताको दृष्टिकोणले सम्पन्न गाउँपालिकाको श्रेणीमा पर्दछ । गाउँपालिकामा जैविक विविधताको अवस्था तथा स्थिति पत्ता लगाउन गाउँपालिकाको जैविक विविधता बारे लेखिएका लेख ,रचनाहरुको अध्ययन गर्नुको साथै स्थलगत निरीक्षण अवलोकन एवं वन सम्वन्धी जानकारी राख्ने सम्वन्धित क्षेत्रका ग्रामिण समुदायका स्थानीय बुढा-पाका गोठालाहरुसँग जानकारी लिनको लािग तत्कालिन रेञ्ज पोष्ट स्तरमा टोली बनाई गाउँपालिकामा जैविक विविधताको अवस्थाको अध्ययन एवं जानकारी लिईएको थियो । अध्ययन एवं प्राप्त जानकारी अनुसार यस गाउँपालिकामा उष्ण (Tropical) देखि समशितोष्ण (Tem[erate Climate) मा हुने बन्यजन्तु तथा बनस्पतिहरु पाईएका छन् ।

यस रुबीभ्याली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ४२४.५२ वर्ग कि.मि. मध्ये २२९.८ वर्ग कि.मि वन क्षेत्रका रुपमा रही आएको छ । जुन राष्ट्रिय वन र सामुदायिक वन क्षेत्रको रुपमा रहको छ । रुबीभ्याली गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख बनस्पतिका प्रजातिहरुमा साल, श्रीखण्ड, अस्ना, सल्ला, प्रजाति, चिउरी, सिमल, चाँप, टुनी, खयर, ओखर, सतिसाल, अजैंन, रातो सिरिस, भिमल। गिठा, लालिगुँराश, काउलो, अमला, सुगन्धकोकिला, दालचिनी, बर, सुगन्धवाल, पाषणबेद, टिमुर, चिराईतो, कुरिलो यसै गरी घिस्रने, जन्तुहरुमा धामन, तिरीच, घोरगराईच, हरियो काना, सुगा, सर्प, दुईमुखे पानी सर्प, डोम जातका सर्प, गोहोरा, सुन गोहोरो आदि पाइन्छन् । चराचुरुङ्गीहरुमा राज धनेश, मयूर, कालो तित्रा, सिमतित्रा, लुईंचे, खैरो धनेश, सुगा, कण्ठे सुगा, मदन सुगा/टुईके सुगा, जुँगे सुगा, कालो गिद्ध, डंगर, गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके,मौरी चरी, जंगली लाटोकोसेरो, खैरो हाँस, सानो माटोकोरे, भुद्रुङ, चिल, काँडे बाज कण्ठे बाज, घुकुती ढुकुर सानो

बौडाई,ठूलो लहाँचे, छिर्के लहाँचे, कोईली, हुट्टीट्याउँ , कालो ढाडे लहाँचे भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप, चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोवी चरा, श्यामा रानी चरी, छिरविरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथ्रुके, ठूलो चमेरो ,भंगेरी बाज, थोप्ले लोटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रबासी चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् ।

८.२. जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण

रुबीभ्याली गाउँपालिकाको पर्यावरण सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलित रुपबाट कायम राख्न, बन, बनस्पति तथा प्राणीहरु बीचको स्थापित सम्वन्धलाई दिगोरुपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ । दिगो । विकासका लागि निम्ति पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने वनजंगल र पारिस्थितिक विनासलाई न्यूनिकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ । वातावरणीय असन्तुलनले बनस्पति वा प्राणीहरुको क्रमिक ह्रास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ । विषेम हावापानीमा विभिन्न जातजातिका प्राणी र बनस्पति रहेको यस गाउँपालिकामा बन संरक्षण र सम्वर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरुको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ । यिनै कुराहरुलाई मध्यनजर गरी २०४९ सालमा स्थानीय बासिन्दाहरुलाई आफ्नो दैनिक उपभोग्य वन पैदावारको उपलब्धता गराउने, उद्देश्य राखी सामुदायिक बन दर्ता गर्ने कार्यको थालनी भएको पाइन्छ ।

मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ । दैनिक जीवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी हाल यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वन जस्ता अवधारणाहरुलाई व्यवहारमा लागू गरिएको छ । यस सन्दर्भमा वन वरीपरी बढिरहेको जनसंख्या, चोरी, निकासी र आगामी दिनहरुमा उक्त बन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपूर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावारको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ । हाल सामुदायिक वनहरु संरक्षण सम्वर्द्धन तथा सदुपयोगमा सहभागी भई रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकामा उपोष्ण तथा समशितोष्ण प्रदेशीय जलबायु भएको कारण यस क्षेत्रमा पाइने प्रमुख बनस्पतिका प्रजातिहरुमा साल,सिसौ, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन,बहारी, खमारी, बोटधँगेरो,बकाईनो, इप्पील, टिक, बर,पीपल, बेल,

अमला, निम, पलाँस,आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, सुपारी, बयर, काँशी, अमला, कैदल, राजबृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो, हल्लुडे, सिरिस, तारी, कसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, सतिसाल, हल्लुडे, वनसुन्तला, कुम्भी, नेवारो, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरुमा गनग्वाली, हरहरे, सिरिसे, धामन, हेरउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो,भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरीङ्गीहरुमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुईचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरो, ठेउवा, बट्टाई, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कन्याङकुरुङ, भद्राई, सारस, आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रबासी चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् ।

गाउँपालिकाको हावापानीले जीवजन्तु र बनस्पतिहरुलाई संरक्षित गर्न सकिने खालका बासस्थान उपलब्ध गराईएको भएतापनि यहाँको वनक्षेत्र अतिक्रमण र वन फडाँनीको चपेटामा पर्न गरेको छ । जैविक विविधता अन्तर्गत पर्ने स्थानीय कला संस्कृतिहरुको विविधतालाई जगेर्ना गर्दै धार्मिक,ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण ठानिएका विभिन्न स्थानहरुको संरक्षण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

८.३ गाउँपालिकामा पाईने वन्यजन्तु

क) वन्यजन्तु

रुबीभ्याली गाउँपालिका रहेको धादिङ्ग जिल्लामा विभिन्न प्रकारका स्तनधारी वन्यजन्तुहरु पाइन्छन् । यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरुमा बाघ, भालु, चितुवा, चित्तल, दुम्सी, बंदेल, सालक, मृग, घोरल, लङ्गुर, बाँदर, बनमुसा, स्याल, बनविरालो, रतुवा, खरायो, मलसाप्रो, ढेडु आदि छन् ।

ख) चराचुरुङ्गी

यस गाउँपालिकामा पाइने चराचुरुङ्गहरुमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुईंचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयूर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरो, ठेउडा, बट्टाई, चिवे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, चखेवा, पिरौटा, भँडिफोर, चिवे, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोवी चरो, हाडफोरुवा,, कन्याङकुरुङ, भद्राई, लामपुच्छ्रे, राजक छेग्रा, सारस आदि प्रमुख छन् ।

ग) घिस्रने जिवजन्तुहरु

यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घस्रने जीवजन्तु, अन्तर्गत धामन, तिरीच, घोरगराईच, हरियो काना, सुगा, सर्प, दुईमुखे, पानी सर्प, डोम जातका सर्प, गोहोरा, सुनगोहोरो, टोक्ने रुख भ्यागुता पाईएका छन् । यी सरिसृपहरु मध्ये तिरीज, सुगा सर्प, सुनगोहोरो यस नगरपालिकाको बाहिरी सिवालिक पर्वतको (Uoter siwalk hills) को खोलानाला अन्तर्गत पर्ने वन जंगलहरुमा पाइन्छन् ।

ङ) कीरा फट्याङग्राहरु

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकिरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, भ्रुसिलो, बारुलो, उड्ुस, अरिंगाल, शंखेकिरा, बच्छयुँ, माकुरा, अरिमोठे, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे, सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्ग्र आदि ।

८.४ वनजंगल

रुबीभ्याली गाउँपालिका समुन्द्री सतहबाट २००० मिटर उचाईभन्दा माथी फैलिएको छ । यो गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा बन क्षेत्र हुनुको साथै वन क्षेत्रभित्र जैविक विविधता पनि प्रशस्त रहेको छ । वन क्षेत्रभित्र थुप्रै नदी, खोला, झरना, सिमसार क्षेत्र र घाँसे मैदानहरु समेत रहेका छन् । गाउँपालिकामा बाहिरका अन्य नगरपालिका गाउँपालिका तथा जिल्लाहरुमा करिब करिब लोप अवस्थामा पुगेको प्राकृतिक रुपमा सिसौ खयर जस्ता महत्वपूर्ण प्रजाति पाइने, नदी तटीय वन यस गाउँपालिकामा प्रशस्तै मात्रामा रहेको छ । यो विशिष्ट वातावरणीय अवस्थासँग यहाँ बस्ने नदी नालाको अभिन्न सम्वन्ध रहेको छ ।

वन क्षेत्रमा भौगोलिक विविधता भएको कारण यहाँ पाइने वनको किसिम र प्रजातिमा पनि विविधता पाइन्छ । उपोष्ण र सम-शितोष्ण प्रदेशीय भएको यस गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा थुप्रै प्रजातिका मिश्रित वन पाइन्छ । हावापानी, भौगोलिक अवस्थित तथा प्रजातिको आधारमा यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका वनहरु जस्तै खयर सिसौ, चिरपाइने, (खोटे सल्लो), मिश्रित वन र झाडी बुट्यान रहेका छन् ।

८.९ वन संरक्षणका लागि चल्नु पर्ने कदम

राष्ट्रिय, सामुदायिक र संरक्षित वनहरुलाई सघनीकरण गर्दै तिनीहरु भित्र गैरकाष्ठ पैदावार र बहुमूल्य जडिबुटीहरुको उत्पादन गर्नु नितान्त आवश्यक छ । राष्ट्रिय तथा

अन्तराष्ट्रिय बजारको विश्लेषण गरी गैरकाष्ठ पैदावारमा आधारित जुडबुटी प्रशोधन उद्योगको स्थापना तथा सञ्चालानार्थ सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरुको संलग्नता हुनु नितान्त आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकामा जनसंख्याको चाप बढ्दै गएको र उन्नत जातका पशुहरुको तुलनामा स्थानीय अनुत्पादक पशुहरुको संख्या पनि उच्च रहेको देखिन्छ र यी अनुत्पादक पुशहरुको अनियन्त्रित चरिचरनको कारण राष्ट्रिय सुरक्षित वन क्षेत्रहरु प्रभावित भएका छन् । प्राकृतिक रुपबाट पुनरुत्पादन हुने गरेको पोथ्रा पोथ्रीहरु अनियन्त्रित चरिचरनले विनाश भईरहेको छन् । प्राकृतिक स्रोत र साधनहरुका दिगो उपभोगबाट नै मानव समाजको समुन्नत भविष्यको परिकल्पना गर्न सकिन्छ । जनताको सहभागिता र संलग्नतामा वन संरक्षणलाई सामुदायिक वन कार्यक्रम, कबुलियती वन कार्यक्रम र कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरिब, असहाय, अपाङ्ग र महिला समुदायलाई हस्तान्तरण गर्नु पर्ने हुन्छ । वनको हैसियतले सुधार ल्याउन सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुबाट हुन सक्ने सकारात्मक कार्यक्रमहरुलाई पहिचान गरी सहभागितात्मक सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम अघि बढाउनु अत्यावश्यक देखिन्छ । वन नीति २०७१ का अनुसार वन संरक्षणमा चाल्नुपर्ने कदमहरु निम्न बुँदाहरुमा उल्लेख गरिएको छ । वन नीति २०७१ का अनुसार वन संरक्षणमा चाल्नु पर्ने कदमहरु निम्न बुँदाहरुमा उल्लेख गरिएको छ ।

√ घरायसी तथा अन्य इन्धनको रुपमा प्रयोग हुने काठ वा वन पैदावारको विकल्पमा अन्य बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

√ बहुपक्षिय सहभागितात्मक संयन्त्रको विकास गरी चोरी शिकारी, अवैध कटान, वन पैदावारको अवैध संकलन, अत्यधिक चरिचरन,मिचाहा प्रजाति र डढेलो नियन्त्रण गर्ने ।

√ पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनको विकासका लागि राष्ट्रिय वनमा तोकिएका प्रजातिका बन्यजन्तु तथा विरुवाको संरक्षण प्रजनन र उपयोग गर्ने ।

√ दिगो वन व्यवस्थापनको नीति अवलम्वन गर्ने ।

√ जैविक विविधता,सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र जलबायु परिवर्तनको विषयमा एकिकृत कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

खण्ड ९ : विकास सूचकाङ्क र गरीबीको स्थिति

९.१ मानव विकास सूचकको विवरण (HDI)

मानव विकास सूचकाङ्कले तीनवटा कुरालाई आधार बनाएको छ। जसमा आम्दानी, शिक्षा र सापेक्षित आयु छन्। ती तीनवटै परिसूचक लाई समावेश गरी मानव विकासको सूचक निर्धारण गरिएको छ। हरेक देश/ठाउँका जनताको स्वास्थ्य स्थिति,शैक्षिक अवस्था तथा जीवनस्तरको अवस्था मापन गरीस्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको विकास कार्यक्रम (UNDP) ले विकास गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा प्रतिव्यक्ति आयका सूचकहरुको संयुक्त सूचकाङ्क नै मानव विकास सुचकाङ्क हो। UNDP ले नेपालले हालै नेपालका सबै जिल्लाहरुको मानव विकास सुचकाङ्कको मान समेटिएको नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ सार्वजनिक गरेको छ। यो प्रतिवेदन अनुसार धादिङ्ग जिल्लाको मानव विकास सुचकाङ्क ०.४६१ (नेपालको ०.४९०) रहेको छ। अर्थात धादिङ्ग जिल्लाको मानव विकास सुचकाङ्क नेपालको राष्ट्रिय औषत भन्दा कम देखिन्छ र मानव विकास सुचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल काठमाडौं जिल्लाको मानव विकास सुचकाङ्क ०.६३२ रहेको छ भने दोस्रो स्थानमा ललितपुर मानव विकास सुचकाङ्क ०.६०१ रहेको छ। पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको मानव विकास सुचकाङ्क ०.३६४ रहेको छ। मानव विकास सुचकाङ्कका अवयव सुचकहरु हेर्ने हो भने धादिङ्ग जिल्लाको रहेक व्यक्तिको अपेक्षित औषत आयु (Life expectancy) ७०.८६ वर्ष र यसको सूचक ०.७६४, प्रौढ साक्षरता दर (adult literacy) ५३.२६ प्रतिशत र यसको सुचक ०.५३३, शिक्षा आर्जनमा खर्चेको औषत समय (mean years of schooling) ३.२ वर्ष र यसको सूचक ०.२१३ तथा प्रतिव्यक्ति आय (Per Capita Income) ९८२ अमेरिकी डलर र यसको सूचक ०.३१८ रहेको देखिन्छ।

तालिका नं १०८ : मानव विकास सूचकको विवरण (HDI)

क्षेत्र	स्वास्थ्य	शिक्षा	आम्दानी	मानव विकास

									सूचक
	सापेक्षित आयु		प्रौढ साक्षरता		विद्यालय जाने मध्यम वर्ग		प्रतिव्यक्ति आम्दानी (क्रय शक्ति)		
	मान	सूचक	मान	सूचक	मान	सूचक	मान	सूचक	
नेपाल	६८.८०	०.७३०	५९.५७	०.५९६	३.९०	०.२६०	११६०	०.४०९	०.४९०
धादिङ्ग	७०.८६	०.७६४	५३.२६	०.५३३	३.२	०.२१३	९८२	०.३१८	०.४६१

९.२ गरिबी न्यूनिकरण

सहरी गरिबी न्यूनिकरणका लागि स्वरोजगार सृजना गर्ने, उद्यमशीलताको खोजी तथा प्रवर्द्धन गर्ने एवं विभिन्न सिपमूलक तथा क्षमता अभिबृद्धि हुने क्रियाकलापद्धारा विशेषत ग्रामीण प्रकृतिका वडाहरुमा रोजगारी सिर्जना गर्ने तर्फ कार्यक्रम केन्द्रीत गरी सबै वडाहरुमा विभिन्न शिपमूलक तालिम सञ्चालन गरी जिविकोपार्जनका कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

९.३ समग्र विकास स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार धादिङ्ग जिल्लाको जनसंख्याको ९,५६२ जनताको बसोबास भएको यस गाउँपालिकामा खास गरी सामाजिक रुपले पछिपरेको र आर्थिक रुपले विपन्न अवस्थामा रहेको गरीबीको रेखामूनि परेका जनताको जीवनस्तरलाई कसरी माथि उठाउने र सामाजिक भेदभाव रहित एवं आर्थिक रुपले सम-समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण कसरी गर्ने भन्ने चुनौतीलाई समयसापेक्ष रुपमा समाधान गर्न विगत देखि वर्तमानसम्म गरिएका मानवीय प्रयासहरु र तिनबाट प्राप्त प्रतिफलको आधारमा जीवनस्तरमा भएको रुपान्तरणलाई नै अहिलेसम्मको मानवीय विकासको रुपमा लिन सकिन्छ । यसरी हेर्दा गाउँपालिका बासीहरुको मानव विकास सुचकाङ्क, लैङ्गिक समता सुचकाङ्क, औसत आयु, औसत ग्राहस्थ उत्पादन, औसत साक्षरता दर र औसत आम्दानीजस्ता विभिन्न आयामहरुलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक हुन जान्छ । संक्षेपमा गाउँपालिकाको मानवीय विकासको स्थितिलाई हेर्दा जनताको यातायात सेवामा पहुँच अझै पनि पुऱ्याउन सकिएको छैन । यसै गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा खास गरी आदिबासी

जनसमुदायको बासोबास र बाहुल्य रहेको भौगोलिक क्षेत्रमा थप सेवा प्रदान गर्नु पर्ने आवश्यकता विद्यमान छ । स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकी स्थापित भए बमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरुको पर्याप्तता नहुँदा जनताको स्वास्थ्य सेवा पाउने स्थितिमा गुणात्मक परिवर्तन आएको देखिंदैन । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ । जसमा धारा तथा पाइपका प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या बढी १६४६ (७७.१३ प्रतिशत) देखिन्छ भने दोस्रो ठूलो स्रोतको मूल धाराको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४४३(२०.७६ प्रतिशत) देखिन्छ । त्यस्तै खुला इनार तथा कुवा तथा खोला प्रयोग गर्ने २.११ प्रतिशत देखिन्छ ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा यो गाउँपालिका धादिङ्ग जिल्लाका अन्य गाउँपालिकाहरुको तुलनामा केही पछाडि रहेको देखिन्छ । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालीकाको साक्षरता दर ४४.७१ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ । लैंगिक हिसावले यो गाउँपालीका पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाइन्छ । जस्तै यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ५३.९४ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ३७.९५ प्रतिशत मात्र रहेको छ । पुरुष र महिलाको साक्षरता दरमा लगभग १५.९९ प्रतिशतको फरक देखिन्छ । सबैभन्दा अग्रस्थानमा रहेको काठमाडौं जिल्लाको साक्षरता दर ८६.२५ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको रौतहट जिल्लाको साक्षरता दर ४१.६९ प्रतिशत रहेको छ ।

शिक्षा तर्फ र प्राथमिक शिक्षालाई सबै गाउँपालिका बासीहरुको प्राथमिक अधिकारको रुपमा अझै पनि व्यवहारिक रुपमा स्थगित गर्न सकिएको छैन र अद्यावधिक स्कुल जाने उमेरका केही बालबालिकाहरुले स्कुल भर्ना भई पढ्न पाईरहेका छैनन् । पहिलो कुरा त स्थापित स्कुलहरुमा समेत कक्षा कोठाहरुको कमी हुनु र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात बढी रहनु स्वयंमा विडम्बनापूर्ण स्थिति छ भने अर्को तिर माध्यामिक तह र उच्च शिक्षा पुरा गरेका युवाहरुको समेत रोजगारीको प्रत्याभूति हुन सकेको छैन । माध्यामिक स्तरको शिक्षालाई व्यवसायिक नबनाएसम्म हाल शिक्षामा देखिएको निराशाजनक स्थितिको अन्त्य हुने सम्भावना पनि देखिंदैन ।

यस गाउँपालिकाको जनसंख्या जसरी नेपालको जनसंख्या बढेको छ , त्यही स्थितिले यहाँ पनि जनसंख्या बढिरहेको अवस्था देखिन्छ । जनसंख्या दोब्बर हुंदाको

अवस्थामा जनतालाई गाँस बास शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा साथै रोजगारीको व्यवस्था पनि दोब्बर गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

रुबीभ्याली गाउँपालिकामा समावेश हुने साविकका गाविस को अचल सम्पत्ति विवरण

क्र.स.	अचल सम्पत्ति	ईकाइ (वटा, विगाहा, रोपनी, कट्ठा आदि)	स्वामित्व रहेका साविक गाविसवा नपा	कैफियत
१	भवन	४ वटा		
२	जग्गा	३ रोपनी ६ आना	वडा नं. २	
३	कम्प्युटर	१० सेट	गाउँपालिका तथा प्रत्येक वडामा	
४	ल्यापटप	७ सेट	गाउँपालिका	
५	Printer	९ सेट (३ in १) ३ सेट Color printer १ सेट	गाउँपालिका तथा प्रत्येक वडामा	
७	सोलार प्यानल	१५० W १५ सेट	गाउँपालिका ९ सेट वडाहरुमा ६ सेट	

गाविस वा गाउँपालिकाका कर्मचारी सम्वन्धी विवरण (स्थानीय तर्फको स्वीकृत दरबन्दी)

क्र.स.	नाम	पद	तह श्रेणी	कैफियत
१		प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत १, वडा सचिव १,प्राविधिक सहायक १ जना (करार) कार्यलय सहायक ३ जना (करार)		
२				
३				
४				
५				

६		कार्यलय सहयोगी ३ जना (करार)		
७				

गाउँपालिकाका गाउँ सभाका सदस्यहरुको विवरण

क्र.स.	नम	प्द	वडा नं
१		प्रमुख	
२		उपप्रमुख	
३		वडा अध्यक्ष	१
४		वडा अध्यक्ष	२
५		वडा अध्यक्ष	३
६		वडा अध्यक्ष	४
७		वडा अध्यक्ष	५
८		वडा अध्यक्ष	६
९		महिला सदस्य	१
१०		महिला सदस्य	२
११		महिला सदस्य	३
१२		महिला सदस्य	४
१३		महिला सदस्य	५
१४		महिला सदस्य	६
१५		दलित महिला सदस्य	१
१६		दलित महिला सदस्य	२
१७		दलित महिला सदस्य	३
१८		दलित महिला सदस्य	४

१९		दलित महिला सदस्य	५
२०		दलित महिला सदस्य	६
२१		सदस्य	१
२२		सदस्य	१
२३		सदस्य	२
२४		सदस्य	२
२५		सदस्य	३
२६		सदस्य	३
२७		सदस्य	४
२८		सदस्य	४
२९		सदस्य	५
३०		सदस्य	५
३१		सदस्य	६
३२		सदस्य	६